

Het recht en de macht inzake de opleidings-quaestie

<https://hdl.handle.net/1874/234991>

Br. 1903. VI. 4
mm 11655

40
Von Stey.

HET RECHT

EN DE MACHT

inzake de Opleidings-quaestie

door

A. LITTOOIJ,

Predikant te Middelburg.

MIDDELBURG.
A. D. LITTOOIJ Az.
1903.

BIBLIOTHEEK DER
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT.

HET RECHT EN DE MACHT

inzake de Opleidings-questie

door

A. LITTOON

Productie van de uitgeverij

HET RECHT EN DE MACHT.

A. H. LITTOON

BIBLIOTHEEK DER
HAGUE UNIVERSITEIT

HET RECHT EN DE MACHT.

DR. J. A. M. VAN DER
KAMP
1881

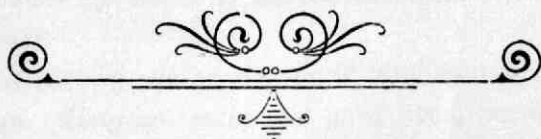
HET RECHT EN DE MACHT

inzake de Opleidings-quaestie

door

A. LITTOOIJ,

Predikant te Middelburg.

MIDDELBURG.

A. D. LITTOOIJ Az.

1903.

BIBLIOTHEEK DER
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT.

Recht en macht waren in den staat der rechtheid begrippen, die elkander dekten, namelijk in dezen zin, dat ze niet met elkander in botsing kwamen. Het recht krenkte de macht niet en evenmin de macht het recht. Het recht had de eereplaats; vandaar dan ook, dat het door ons vóór de macht genoemd wordt. Niet de macht gaf den regel aan voor het recht of bepaalde zijn optreden. Neen, indien er van een overheerschen sprake mag zijn, dan geldt dit van het recht over de macht, en niet omgekeerd: immers de openbaring en de werkzaamheid van de macht regelde zich naar het recht. De naar Gods beeld geschapen mensch kon, wilde en deed dan ook alleen, hetgeen recht, en daarom goed, was. Zoo nu is het ook onafgebroken, ja eeuwig in den volmaakten staat, in den hemel.

Maar op aarde is het sinds den val in zonde, helaas! alzoo niet.

Reeds bij de eerste zonde ging de macht tegen het recht in. Hetgeen recht en goed was, werd vertreden. De macht, door schepping van den Schepper verkregen, kwam in dienst van 's menschen eigen Ik, van zonde en satan.

Ware Gods algemeene genade, ter openbaring en verheerlijking van Zich zelven en, omdat Hij terwille van de uitverkorenen de aarde bewoonbaar wilde laten, niet aan de wereld der menschenkinderen gegeven, dan zou de aarde eene hel geworden zijn en kon van recht geene sprake meer wezen. Nu is er echter, dank zij die algemeene genade, den kinderen der menschen in het algemeen, en meer nog door de

zaligmakende genade den uitverkorenen in het bijzonder geschonken eene voortdurende worsteling tusschen recht en macht.

Dewijl de zonde verblindt en een inkruipsel is, dat zelfs door de geheiligden niet dadelijk gezien wordt; ja, wijl zij onder Gods vaak ondoorgrondelijke toelating menigmaal heerscht, ligt zeer dikwerf het recht als vertreden op de straten, terwijl de macht hare triumpfen viert. Dat het, helaas, alzoo is, hebben de volken der wereld onlangs weer diep gevoeld en luide uitgesproken tijdens en bij het einde van den oorlog, om goud, om revanche en om uitbreiding van gebied door de Engelschen in 't Zuiden van Afrika gevoerd. Zelfs in Gods Kerken, zoo leert ons de gewijde en ongewijde geschiedenis, gebeurt het meer dan eens, dat de macht door het recht als met voeten getreden wordt.

In 1834 en 1886 is dat zoo ten hemel schreiend uitgekomen in ons eigen, dierbaar Vaderland. Voor dat diep zondige inkruipsel hebben de Kerken, die daarvan bittere ervaring kregen, maar door Gods genade het juk van de wederrechtelijke macht mochten afwerpen, zich te wachten.

Naar het mij voorkwam, geschiedde dat niet genoegzaam vóór en op en na onze laatste, te Arnhem gehouden, Generale Synode.

Het doel van dit schrijven is dan ook bereikt, als het recht, voorzoover het gekrenkt is, in zijne eere hersteld en daarenboven met de macht verzoend is, zóó, dat ze samengaan, leven en arbeiden, ook in de Opleiding tot den dienst des Woords, ter eere van onzen God en tot heil onzer Kerken.

A. LITTOOL.

Middelburg, 16 Dec. 1902.

Is het in deze dagen van kerkelijke beroering — zoo heb ik mijzelven ernstig afgevraagd — uit liefde en lust tot den vrede maar niet beter te zwijgen dan de pen op te nemen? 'k Weet, dat ik kan dwalen, maar, omdat God gezegd heeft: »Hebt de *waarheid* en den vrede lief», meen ik te moeten spreken.

Eêrst toch moeten wij de *waarheid*, en dan, in den weg der *waarheid*, den *vrede* liefhebben. Daar nu naar mijne overtuiging de *waarheid* en het recht, bij de laatste behandeling der opleidingsquaeste, *niet* ten volle betracht en in het licht gesteld is, gevoel ik — die alles mee behandelen en doorleven moest — mij tot spreken geroepen. Temeer, omdat ik vastelijk geloof, dat alleen in overeenstemming met de *waarheid* en het recht de gewenschte oplossing der quaestie — waarom het ook mij te doen is — verkregen kan worden. Zoolang naar iemands overtuiging de *waarheid* en het recht niet zegevieren, kan hij niet van harte meegaan.

De zaken moeten voorgesteld en erkend worden, zooals ze wezenlijk zijn. Geschiedt dat, dan heb ik nog hope, dat wij tot eene oplossing overeenkomstig het accoord kunnen komen.

Immers, er is wederzijds, ja bijna bij allen neiging om toe te geven en de eenheid en den vrede voor Gods heilig aangezicht te zoeken. Gewis, ook Dr. BAVINCK wenscht ze.

Reeds eenige weken is het geleden, dat het door velen met verlangen verbeide geschrift: „**Blijven of Heengaan?** Een vraag en een antwoord door Dr. H. BAVINCK” verschenen is. Hoe de vraag en het antwoord wezen zouden, wisten allen, die meeleeften, vóór het verscheen. Dat »blijven” als *ondoenlijk* en »heengaan” als *geboden* zou worden voorgesteld, kon niet betwijfeld worden. Tot »Heengaan” toch was, naar eigene mededeelingen, besloten, vóór het geschrift het licht zag. Het was dien-

tengevolge te raden, dat *al de schaduw* op »Blijven" en het *licht* op »Heengaan" vallen moest. Over de vele bezwaren, aan het »Heengaan" verbonden en vroeger door hem menigmaal geuit, was de hooggeachte schrijver blijkbaar reeds heengestapt. Het was daarom óók te raden, dat, voorzoover hier van *schuld* sprake zou wezen, niet de heeren professoren, die, zooals wij nu weten, ter Synode tot heengaan aanzochten en er over onderhandelden; evenmin de heeren Curatoren en Directeuren, die in dezen volgden, bekrachtigden en benoemden; en ook niet de geachte Schrijver en zijn Collega, prof. BIESTERVELD, die de benoeming aannamen, ja ook niet de 25 mannenbroeders, die ter Synode de meerderheid uitmaakten en besluiten namen, waardoor volgens den Schrijver de toestand aan de Theol. School voor Z. H. G. en voor zijnen collega B. onhoudbaar was geworden, maar wèl de 15 broederen, die tēgen het voorstel BAVINCK—RUTGERS c. s. stemden, en voór 't voorstel Bos c. s., bijname de prof. LINDEBOOM en NOORDTZIJ en, (wijl ook hunne namen vaak genoemd waren) de broeders Bos en LITTOOLJ deze schuld voor hunne rekening krijgen zouden.

Wel geschiedt dit, gelijk het van Dr. BAVINCK te wachten was, in zachtetermen en met een gevoel van de reeds jaren aanwezige, broederlijke liefde, maar toch — dit gevoelt ieder, die Dr. BAVINCK's geschrift leest, — zij krijgen, hetzij in meerdere of mindere mate, het mislukken van de thans beproefde poging, om tot ééne gemeenschappelijke opleiding tot den dienst des Woords te komen en het »Heengaan" in de eerste plaats voor hunne rekening; terwijl de bovengenoemde heeren vrij uitgaan. Tenminste er valt op al de genoemde heeren en mannenbroeders, met het oog op alles wat nu *laatstelijk* voorviel, en hetgeen *thans* daaruit volgde, geene schaduw. De 15 broederen, zij en zij **alleen**, hebben het gedaan. Al de andere broederen gaan vrij uit. Is dat recht? Is het in waarheid zoo? »Het kan verkeeren", heeft Brederode eenmaal gezegd, en dat woord kunnen wij ook hier in toepassing brengen. Wel een jaar immers was het geluid van *De Bazuin*, zoo gansch

anders. 't Is, of de heeren en broederen nu toegegeven hebben, zooveel als, of meer dan door Dr. BAVINCK zelf te Groningen en daarna in *De Bazuin* werd gevraagd. Dit nu is zoo niet. Maar wel heeft de lijvige brochure van Dr. BAVINCK mij bij vernieuwing geleerd, dat, door schaduw of licht op de gebeurtenissen te laten vallen, verbazend veel kan worden gedaan. Want de brochure is mooi en duidelijk; zij laat zich gemakkelijk lezen en is zò stichtelijk geschreven, dat men haar gerust op eenen Zondag ter hand nemen kan. Gelukkige gave, over eene netelige quaestie zò te kunnen schrijven! Doch daarom is het te meer noodig, ons zelven ernstig af te vragen, of hetgeen bewezen moest worden, ook inderdaad bewezen is; zò bewezen, dat wij op goede gronden kunnen, ja moeten zeggen: De welbekende minderheid heeft alleen de schuld; de meerderheid heeft niet alleen de macht, maar ook het recht aan hare zijde, »*Blijven*» was dan ook dienvolgens onmogelijk en »*Heengaan*» noodzakelijk? Of is vooral voor ingewijden, de hooggeachte schrijver in zijne bewijsvoering, vooral van datgene, waarop het hier juist aankomt, *zwak*? 'k Neem de vrijheid er alzo over te denken, en mitsdien bevestigend op deze laatste vraag te antwoorden.

Wanneer de dingen *van alle kanten* in het licht geplaatst worden; m. a. w. als er *al* het mogelijke licht over opgaat, dat men ontsteken kan, dan zien die dingen er vaak zoo gansch anders uit. Zoo nu ook is het met betrekking tot de zaak der Opleiding. Oningewijden en volgelingen, die niet de tegenpartij hooren, of hetgeen deze zegt, niet nauwkeurig onderzoeken en overwegen, zijn gauw bevredigd en verklaren de zaak spoedig voor uitgemaakt. Dat is het, wat men dan ook bij velen in betrekking tot deze quaestie bemerken kan en waarover zich velen, wien het alleen om het winnen te doen is, verheugen. Tot die gelukkigen nu, voor wie deze quaestie, de quaestie . . . aan wie het recht en aan wie de schuld? eene uitgemaakte zaak is, behoort ik niet.

Men veroorlove mij de vrijheid, te gelooven, dat voor een groot deel *het tegendeel* waar is van hetgeen

inzake het hebben van het recht en van de schuld, zelfs algemeen, beweerd is. Ja, men vergunne mij, als mijne overtuiging uit te spreken, dat de schuld niet voor het minst juist bij de straks genoemde heeren en broederen en voor een veel geringer deel, dan in de brochure, op de Synode en in onze pers geschiedde, bij de broederen, die de minderheid uitmaakten, moet gezocht worden. Zeker, bij de minderheid, zoo zij — wat m. i. geene verplichting was — metterdaad tot een vergelijk wilde komen, is ook een deel der mislukking te zoeken en te vinden, aangezien zij zooveel, of liever ruim zooveel, vroeg, als te Groningen — toen er geen denken aan was, om zoo tot eenheid te komen — geëischt werd, en ook omdat zij weigerde amendementen in te dienen op het voorstel—BAVINCK c. s. Doch dat zij, en *zij alleen*, de schuld der mislukking heeft, door — gelijk Dr. BAVINCK heeft beweerd — op het standpunt van prof. LINDEBOOM te gaan staan, — dat wil dan zeggen, uit te spreken, dat de opleiding tot den dienst des Woords naar de Heilige Schrift door de Kerken *moet* geschieden — is niet door Z. H. G. bewezen; sterker nog, dat is niet te bewijzen, omdat het **niet zoo is**. Recht en billijkheid vorderen, dat men dit afdoende en overtuigend bewijze uit hetgeen door de minderheid ter Synode ingediend of namens haar gezegd is. En waar nu van harentwege met geen enkel woord van dat *moeten* gewag is gemaakt, daar is het ten eenenmale en volslagen onmogelijk, het bewijs te leveren, dat zij zich werkelijk op dit standpunt geplaatst heeft. Met allen ernst zij dan ook gevraagd: gaat het aan, — zonder dat eenig gegrond bewijs daarvoor geleverd is! — te zeggen, dat de broederen, die in dezen aan de zijde van prof. LINDEBOOM stonden, daartoe geleid werden door dezelfde motieven, waardoor Z. H. G. bewogen werd te spreken en te handelen, gelijk hij deed? Zoo ja, dan veroorloof ik mij hetzelfde recht, en zeg: doordat Ds. B. v. SCHELVEN, toen de beslissing vallen moest, een voorstel deed, dat op de lijn van prof. L. lag, was ZEerw. op het standpunt van prof. L. overgegaan, en dientengevolge mede oorzaak, dat prof. BAVINCK (zijns

inziens) genoodzaakt werd, om niet te »Blijven'', maar »Heen'' te »gaan.''

Ieder onbevooroordeeld lezer gevoelt het ongerijmd hiervan! Zulk een ongerijmd standpunt innemend, zouden wij kunnen voortgaan, en zeggen, dat (helaas, nu wijlen) Dr. v. GOOR, Ds. DE GEUS en Ds. NEIJENS, die — in overeenstemming met het advies van professor LINDEBOOM — meenden, dat het Curatorium in dit zoo gewichtig oogenblik geenen raad moest geven, inzake »Blijven of Heengaan'', dààrom op het bedoelde standpunt van prof. LINDEBOOM waren overgegaan en dat dientengevolge »Blijven'' voor prof. BAVINCK onmogelijk en »Heengaan'' als geboden was. Maar zulk eene redeneering is toch al te ongerijmd, en onze hooggeachte en Hooggeleerde Broeder weet, zij het niet langer, dan toch beter dan ik, dat, als twee of drie of *vijftien* hetzelfde doen, zij daarom toch uit verschillende beweegredenen kunnen samengaan en handelen. Dr. BAVINCK zegt, in zijne brochure pag. 71, wat hij Ds. LITTOIJ vóór de eindstemming gezegd heeft. Doch Z. H. G. weet ook, dat door mij tot hem toen, en meermalen, gezegd is, »niet, dat ik op het standpunt van prof. L. in betrekking tot het *moeten* was overgegaan, maar wèl, dat ik niet kon meegaan met het voorstel—BAVINCK, zoolang nog zooveel Kerken blijven wilden bij hetgeen heiliglijk in '91 en '92 overeengekomen is. Mij desniettemin in te lijven bij de 15 broederen, die — gelijk Z. H. G. beweerd heeft — op het boven omschreven standpunt van prof. L. zijn overgegaan, was en is voor mij onbegrijpelijk. Daarbij komt, dat mij evenmin van andere broederen, b. v. van Prof. NOORDTZIJ, Ds. BOUMA en meer anderen van de 15, ook maar in het minst gebleken is, dat door hen dit standpunt werd ingenomen. Wel durf ik getuigen, vaak het tegendeel gehoord te hebben. Op dat standpunt staande, had niet één der vijftien kunnen goedkeuren, dat het voorstel BAVINCK c. s., wjl het *niet* van die gedachte uitgaat, zou geamendeerd worden, en toch werden er 5 broederen gevonden, die mijn voorstel, om het *wel te amendeeren*, door hunne stem steunden.

Indien ons overgaan op het bedoelde standpunt van Prof. L. bijgeval de voornaamste reden is geweest, waarom Prof. BAVINCK meende te moeten »Heengaan», dan spijt het mij inderdaad, meer dan ik zeggen kan, dat onze professor mij en anderen broederen der minderheid eerst niet eens heeft gevraagd, of dit standpunt werkelijk door ons werd ingenomen. Het antwoord zou dan van dien aard zijn geweest, dat het veel besproken 15 tal hem zeer zou zijn meegevallen. Als het gaan staan op dit standpunt in dit besproken geval hare schuld uitmaakt, dan heeft de minderheid *als zoodanig* hier **geene schuld** op hare rekening. Want nog eens en met vollen nadruk zij het gezegd, zij . . . *deed dat niet*. Daarom zij het mij dan ook veroorloofd, prof. BAVINCK beleefd, doch niet minder ernstig en dringend te vragen, deze schuld van de rekening der minderheid, die toch al zooveel te verduren had, af te schrijven, of anders zakelijk en duidelijk te *bewijzen*, wat hij haar, inzake het standpunt—LINDEBOOM publiek heeft ten laste gelegd. Nog altijd gelooven wij, dat zoowel de meerderheid, met de professoren, die tot haar gerekend kunnen worden, als ook de minderheid met de professoren, die zich aan hare zijde schaarden, fouten heeft begaan, en dat mitsdien ook in dezen niemand onzer zonder schuld voor God en voor de Kerken is.

Heb ik de brochure van Dr. BAVINCK goed gelezen, dan loopt door haar, in haar geheel genomen, de draad der zelfverdediging, inzake het »Heengaan». Ten slotte is hij saamgevat in deze woorden: »Wij gaan niet, omdat wij *willen*, maar omdat wij *moeten*, omdat de meerderheid en de minderheid er ons *zedelijk* toe dwingt.»

Maar 'k zeg dit niet, omdat ik de zelfverdediging afkeur. Integendeel, mannen, die God en de Kerken moeten dienen, hebben om hunne kracht en hunnen invloed niet te verliezen, vaak de minder aangename roeping, om dit te doen. Er is eene zaakgerechtigheid, waarvoor, zelfs onder 's Geestes leiding, Koning Hiskia, Koning David en de Apostel Paulus één- of meermalen opkwamen. Dat deden ze, als ze in het licht stelden, dat zij in eene be-

twiste zaak in oprechtheid voor Gods aangezicht gewandeld hadden.

Aan de eerlijkheid, de oprechtheid, den ernst en de goede trouw van Prof. BAVINCK heb ik voor mij zelfs geen oogenblik getwijfeld.

Daarom kan ik, waar de geachte schrijver zegt: »En dan ten slotte nog als een ontrouwe te worden uitgeworpen,» mij hiervan ook niets aantrekken. Doch dat neemt niet weg, dat mijn kijk op de dingen, hier en daar een geheel andere is dan de zijne.

Wat nu voorts den inhoud zijner brochure aangaat, deze komt, naar ik meen, in hoofdzaak hierop neer:

1°. historische herinneringen, wanneer de quaestie al aan de orde was en voorstellen zijn gedaan, om haar tot oplossing te brengen;

2°. een breede critiek op de minderheid, bijname op 't optreden en 't standpunt van de prof. LINDEBOOM en NOORDTZIJ en de pred. BOS en LITTOUJ; inzonderheid op 't voorstel Bos;

3°. worden de gronden aangegeven, waarom Blijven niet wel mogelijk en Heengaan noodzakelijk scheen;

4°. als de minderheid met erkenning van ongelijk kwam en eene nieuwe Synode wilde vragen, dan zou de zaak nog eene bevredigende oplossing kunnen krijgen.

'k Veroorloof mij, teneinde voor de schuld der meerderheid bewijzen bij te brengen — de minderheid kreeg op de Synode, in Dr. BAVINCK's brochure en in de pers alles, dus genoeg voor hare rekening — Dr. BAVINCK op den voet te volgen, door ook eerst na te gaan hetgeen vóór de Synode te Arnhem geschiedde; daarna hetgeen op de Synode plaats greep; dan hetgeen na de Synode gebeurde; en ten slotte ook te spreken over het wenschelijke, om eene vervroegde Synode saam te roepen.

'k Meen echter iets vroeger dan Dr. BAVINCK te moeten beginnen. Zal het licht over *alles* opgaan, dan moeten wij ons allereerst herinneren, hetgeen door de vereenigde Kerken, inzake de Opleiding, na langen en bangen strijd, voor Gods heilig aangezicht, eerst in de

Kerk te 's Gravenhage en daarna definitief in de Kerk te Amsterdam overeengekomen is. Hierop toch komt hetaan ; tot dat station moeten wij terug ; dat moet het aanvangspunt zijn, wil onze redeneering door en door gezond wezen ; vandaar, dat juist hierop door mij steeds al de nadruk werd gelegd. Of — zou men in ernste en in goeden gemoede ook maar één oogenblik kunnen meenen, dat eene overeenkomst, zoo heilig en plechtig, als toen, door de meerderheid met de minderheid werd aangegaan, niet consciëntieus behoeft gehouden te worden? Zooals zij, die meeleeften, weten, liep vóór de Vereeniging der Kerken, ten slotte, de strijd over deze beide zaken : de continuïteit der Kerken en de opleiding tot den dienst des Woords. Wat het eerste, de continuïteit, aangaat, gold het de vraag : zal de historische lijn gerekend worden zóó te loopen over de beide Kerkengroepen, dat na de Vereeniging der Kerken op plaatsen, waar reeds eene Kerk is, geene andere of geene tweede mag worden geformeerd? In het concept-contract ten behoeve van de Vereeniging der Kerken werd dit toegelaten. Doch de afgevaardigden, Ds. BEUKER en Ds. LITTOOL, dienden op de desbetreffende artikelen het hier volgende amendement in :

„Art. 12. Op plaatsen, alwaar een Kerkeraad van een der beide contracteerende formatiën bestaat, zal van weerszijden geen andere Gemeente of Kerkeraad naast of tegenover den bestaanden worden geformeerd.

Voor zoover daarentegen een Kerkeraad, die tot dusver onder de Synodale Organisatie van 1816 bleef, bij Kerkeraadsbesluit, in zijne meerderheid, tot de Kerkenordening van 1619 mocht terugkeeren, zal men, desverlangd, deze broederen in het nieuw formeeren van hun kerkelijk leven behulpzaam zijn.”

Dit amendement werd aangenomen met 26 tegen 14 stemmen. Toen beide Kerkengroepen het hierover, in overeenstemming met het aangenomen amendement, gelijk gezegd werd, wel eens zouden worden, liep de strijd ten slotte voornamelijk over de tweede zaak, te weten over de opleiding tot den dienst des Woords. Op de Synode der Chr. Ger. Kerken te Assen stelde, wat deze

quaestie aangaat, ik meen Ds. J. v. ANDEL, het volgende voor: »De Synode oordeelt, dat in geen geval het beginsel worde prijs gegeven, dat de Kerken hare eigene inrichting tot opleiding harer leeraren hebbe.» Dit voorstel werd aangenomen met 23 tegen 14 stemmen. Op dezelfde Synode werden toen deputaten benoemd om met de broeders, die daartoe door de Ned. Ger. Kerken werden afgevaardigd, te handelen over de vereeniging der beide Kerkengroepen. Vrucht van deze onderhandeling was, dat genoemde deputaten het volgende voorstel, inzake de opleiding bij de beide Kerkengroepen indienden:

„Art. 14. De gezamenlijke Kerken zullen eene Theologische School of Theologisch Seminarium hebben. Bijaldien door de laatste Synode der Christelijke Gereformeerde Kerk de bestaande Theologische School te Kampen aan de vereenigde Kerken mocht worden overgedragen, zal deze als zoodanig gelden. Deze School of dit Seminarium zal desvereischt geheel in de opleiding van de aanstaande Dienaren des Woords moeten voorzien. Indien echter door de Directie van de Vereeniging voor Hooger Onderwijs op Gereformeerden grondslag zulk eene regeling wordt aangeboden, waarbij aan de Synode van de gezamenlijke Kerken behoorlijk medezeggenschap in de benoeming, de eventuele schorsing en het ontslag van de Theologische professoren, en toezicht op het te geven onderwijs wordt verzekerd, en op grond hiervan eene overeenkomst gesloten wordt, zal het Kerkelijk Seminarium uitsluitend voor de practische opleiding strekken en gevestigd worden te Amsterdam. De benoeming, de eventuele schorsing en het ontslag van de Hoogleeraren aan dit Seminarium zal aan de Synode staan, maar in elk geval zullen de Docenten, aan de thans bestaande Theologische School te Kampen verbonden, daarbij worden overgeplaatst, met volle behoud van honoraria, onder toevoeging van zulk een verhooging als uit den duurderen levensstandaard te Amsterdam dan te Kampen voortvloeit.”

Met Ds. J. H. DONNER Sr. werd ook schrijver dezes, door hunne mede-deputaten naar den heer Mr. KAPPEIJNE VAN DE COPELLO gezonden, teneinde dezen advies te vragen over een punt, rakende de verhouding van de Kerken tot

den Staat; zij, bij hem gekomen, reikten hem het Concept, voor de vereeniging der Kerken, opgesteld, door de deputaten der Ned. Ger. Kerken, over. Toen het door Mr. KAPPEYNE was ingezien, gaf deze zijne verbazing te kennen over het daarbij opgenomen art. 14, en zeide; »Dat is een stoute zet, bij de vereeniging van Kerken, eene stichting van eene particuliere Vereeniging zulk eene voorname en veel eischende plaats te geven.»

De Synode der Chr. Ger. Kerken te Kampen nam dan ook op dit artikel 14, met 23 tegen 17 stemmen, het hierop, door mij ingediende amendement, aan, hetwelk luidt:

„De gezamenlijke Kerken zullen hare eigene Theologische School hebben. Door die Kerken kunnen echter ook kandidaten van de Vrije Universiteit der Ver. voor Hooger Onderwijs op Geref. grondslag beroepen worden, indien deze Universiteit zich, — wat de Theologische faculteit betreft, — onder toezicht dezer Kerken stelt overeenkomstig de *post-acta* der Synode 1618, '19.”

'k Laat hetgeen te Assen en te Kampen, inzake de opleiding, voorgesteld en aangenomen is, afdrukken, om daardoor de aandacht er op te vestigen, dat te Assen van »*het beginsel*”, om eene eigene opleiding te hebben, wordt gesproken, en te Kampen *niet*; en dat daarenboven, deze Synode, onder zekere voorwaarden, ook kandidaten aan de Vrije Universiteit opgeleid wil aangenomen zien. Over dat *beginsel* nu moeten wij *noodwendig* straks nog spreken. Eerst gaan wij echter *het historisch verloop* na, en herinneren of deelen mede, dat de vereeniging der Kerken niet tot stand kwam, omdat de Kerkengroepen het over de wederzijdsche voorstellen niet eens werden. De Chr. Ger. Kerken, daarna in Synode vergaderd te Leeuwarden (1891), namen het voorstel van de prov. Synode van Friesland aan — Ds. J. v. ANDEL was toen predikant te Leeuwarden — waarin het woord »*beginsel*” weer wèl voorkwam, het luidt:

„De Synode handhave het beginsel, dat de Kerk geroepen is, eene eigene inrichting te hebben tot opleiding harer Leeraren, ten minste wat de Godgeleerde vorming van dezen betreft.”

Bij vernieuwing benoemde deze Synode deputaten, om met deputaten van de Ned. Ger. Kerken te onderhandelen. God zij lof! thans mochten zij slagen. Sommigen betwijfelen het, vooral tegenwoordig, of dit, van achteren bezien, wel eene oorzaak van dank en lof zijn mag; maar met Dr. BAVINCK, die ook hierover spreekt in zijne brochure, geloof ik, dat zelfs al de jaren, die sinds zijn voorbijgegaan, zoo onaangenaam zouden geweest zijn, als nu de laatste maanden, indien de Gereformeerde Kerken niet waren vereenigd. Immers wij hooren bij elkander, uit kracht daarvan, dat wij saamgelooven en belijden, naar de Schriften; alsmede, omdat wij, om het verkrijgen van elkander, God hebben gebeden. Dat deden eerst en meest de kinderen Gods uit de formatie van '34. »O Heere, wend onze gevangenis als waterstroom in het Zuiden,» zoo smeekten zij vaak weenend voor het aangezichte huns Gods.

Zoolang wij in de kluisters zitten en op doolpaden wandelen, kunnen wij niet recht bidden. Toen de Heere God deze hunne bede nog ongedacht en boven verwachting verhoorde, ging het dan ook anders; ja, toen ging de actie der Vereeniging, in gebed en arbeid, meer van hen, die door de goede hand Gods ontkomen waren, dan van ons, Chr. Gereformeerden, uit. 't Is naar het Woord, dat wij ons, wanneer de Heere ons heeft vrijgemaakt, ook willen vereenigen met hen, die vrijgemaakt zijn en den Heere wenschen te dienen naar zijnen wil. Daarom zeg ik nogmaals, God zij lof! thans mochten de pogingen slagen!

Na langen en zwaren arbeid (meer dan eens tot in het middernachtelijk uur, en waaraan Dr. A. KUYPER Sr. en Dr. H. BAVINCK geen gering aandeel hadden) waren de wederzijdsche deputaten tot overeenstemming gekomen en konden diensgevolge de deputaten der Chr. Ger. Kerken in den kring der Ned. Ger. broederen, die te 's Gravenhage, Sept. 1891, in Synode vergaderd waren, door prof. RUTGERS en Mr. L. W. C. KEUCHENIUS worden binnengeleid.

Men moet de notulen dezer Synode lezen, om er

iets van te gevoelen, hoe plechtig en broederlijk de ontvangst, hoe innig en schoon de toespraken waren van Dr. KUYPER, Voorzitter dezer Synode, en van Ds. J. v. ANDEL, president van de deputaten der Chr. Gereformeerden. Meer nog, men moet er bij geweest zijn en die ure mee doorleefd hebben, om te weten en te erkennen (wat door mij zoo menigmaal gezegd is), dat, hetgeen overeengekomen is, door de wederzijdsche deputaten, *als voor het aangezichte Gods*, en wel met *alle stemmen* is bezegeld en bekrachtigd, ook door de afgevaardigden der Ned. Ger. Kerken, daar in Synode vergaderd. Het een en ander geschiedde zóó plechtig, dat onwillekeurig bij velen, van de honderden, die aanwezig waren, een traan van hartelijke en innige vreugde aan het oog ontperst werd; ja, de indruk was zóó machtig, daalde zóó diep tot de ziel in en beurde haar daarna zóó hoog op, dat velen van de aanwezigen, zonder verlof of verbod, uit de volheid van het gemoed hun . . . . »amen» lieten hooren.

Dát, dát is dan ook de oorzaak, waarom ik nooit hoop mede te werken tot iets, wat naar mijne vaste overtuiging / met dit heilig accoord in strijd is.

Wat nu de zaak der opleiding betreft, lezen wij in deze notulen:

»De Synode besluit aan de deputaten der Christelijke, Gereformeerde Kerk te antwoorden, als volgt:

»Dat zij genoeg [neemt met de slotverklaring der Christ. Geref. Synode te Leeuwarden, zijnde van dezen inhoud:

»En eindelijk wat de opleiding tot het leeraarsambt betreft, oordeelt de Synode te moeten handhaven het beginsel, dat de Kerk geroepen is eene eigene inrichting tot opleiding harer leeraren te hebben, tenminste wat de godgeleerde vorming betreft.

Altoos verstaande, dat de bedoeling van deze verklaring niet is: 1°. om het aloude Gereformeerde beginsel van vrije studie te vernietigen; noch ook 2°. om verandering te brengen in de Gereformeerde wijze van kerkelijke examinatie der aanstaande dienaren des Woords; evenmin

3o. om iets te laten vallen van den eisch van wetenschappelijke ontwikkeling, die steeds door de Gereformeerde Kerken gesteld is, en ook 4o. niet, om tegen te spreken, dat de *vereenigde* Kerken over deze zaak later, indien noodig, hebben te oordeelen."

De deputaten der Chr. Ger. Kerk nu handelden hier naar opdracht, maar tegelijk onder nadere goedkeuring der Synode van de Chr. Ger. Kerk.

Voor deze zaak kwamen dan ook 17 Juni 1892, de Kerken der Chr. Gereformeerden, te Amsterdam in Synode samen. Insgelijks deden ook de Kerken der Ned. Gereformeerden. Inzake de opleiding kwam er evenwel geene verandering; dus wat te 's Gravenhage overeengekomen was, bleef, en wat dus boven is afgedrukt, gold nu ook voor de *vereenigde Kerken*. Daarop vestig ik wel de aandacht; opdat een ieder wete, waaraan de Kerken zich te houden en waarmee hare afgevaardigden, op classicale, provinciale en Synodale vergaderingen mitsdien te rekenen hebben. In tweeërlei, voorkomende in hetgeen in dezen overeengekomen en besloten is, deed zich sinds, of een oogenblik of langer, verschil van meening voor. Op de eerste Synode der *vereenigde Kerken* te Dordrecht, ten jare 1893 gehouden, was er één broeder, die den hier volgenden zin, bijname het hier door mij gecursiveerde woord verkeerd uitlegde, namelijk: »Dat de vereenigde Kerken over de *regeling* dezer zaak later, indien noodig, hebben te oordeelen." Hij legde dat zóó uit, alsof overeengekomen was, dat hetgeen van 1888 tot 1892, op vier sinds door de Chr. Ger. Kerken gehouden Synoden, als voorwaarde zonder welke *niet*, was gesteld, aan de vereenigde Kerken ter regeling en alzoo ter beslissing was overgegeven.

Zóó dus, dat hetgeen, waarom het vier jaren ging, en hetgeen eindelijk verkregen was, op de allereerste gemeenschappelijke samenkomst der Kerken kon en mocht weggeregeld worden; en dat, terwijl de Chr. Ger. Kerken haren deputaten, al die jaren door, in opdracht hadden gegeven, dat zij niet afwijken mochten van het hier volgende: »Wat de opleiding tot het leeraarsambt betreft,

oordeelt de Synode te moeten handhaven het beginsel, dat de Kerk geroepen is eene eigene inrichting tot opleiding harer leeraren te hebben, tenminste wat de godgeleerde vorming betreft." Zoo onnoozel, als bij de evengenoemde uitlegging verondersteld werd, waren, gelukkig, de deputaten der Chr. Ger. Kerk niet. De Synode der Chr. Gereformeerde Kerk te Amsterdam, waar definitief tot de vereeniging der Kerken besloten werd, verklaarde tenminste, na eenig debat over andere punten der overeenkomst, dat »den deputaten de dank der Kerken wordt gebracht en, dat zij zich gehouden hebben aan hetgeen hun was opgedragen."

Met de woorden: »Over de *regeling* dezer zaak hebben de Kerken later, zoo noodig, te oordeelen", ... is natuurlijk bedoeld .... dat de Kerken, indien dit later noodig mocht blijken, moesten oordeelen over hetgeen uit kracht van deze overeenkomst (b.v. examinatie, enz.) te regelen viel.

Meer dan één afgevaardigde stond dan ook met mij, ietwat ontsteld en verontwaardigd op, om tegen deze uitlegging te protesteeren.

Dr. BAVINCK en Dr. A. KUYPER Sr. wraakten haar insgelijks, en daarmee was ze uit en van de baan. Maar, zooals gezegd is, was er over de beteekenis van nog een ander woord verschil van meening; en, dat *was* er niet slechts, maar dat *is* er nog. Het zijn de weer door mij gecursiveerde woorden van den hier volgende zin: »De Synode oordeelt te moeten handhaven *het beginsel*, dat de Kerk geroepen is eene eigene inrichting tot opleiding harer leeraren te hebben."

Zie, 't is hier de vraag: wat is met die gecursiveerde woorden bedoeld?

Wil, wat hier uitgesproken is, zeggen, dat het, hoewel nog niet gedocumenteerd in de belijdenisschriften, toch een *beginsel* is, neergelegd in, dus gehaald uit het Woord des Heeren; mitsdien een gebod Gods, aan de Kerken gegeven?

Dat het zoo wel opgevat en bepleit is, weten wij.

Als wij ons niet vergissen, dan is het Ds. J. VAN ANDEL, die, teneinde dit te bewijzen, wel eens woorden der Schrift hiervoor heeft aangehaald. Neen, niet op de Synode te Arnhem, want toen dacht ZEerw. er, naar het mij voorkomt, geheel anders over.

Er bewijspplaatsen voor aanhalen, heeft professor LINDEBOOM ook wel gedaan. 'k Geloof, dat Z. H. G. daartoe nog wel bereid is, dewijl hij er precies nog over denkt, gelijk hij altijd deed.

Dr. BAVINCK en wijlen professor WIELENGA dachten er nooit zoo over; integendeel, zij bestreden die gedachte aldoor.

Hun in dit opzicht tegenovergesteld gevoelen komt uit in de notulen van de Synode der Chr. Ger. Kerk te Leeuwarden, (1892) en wel in de woorden: »Uit het ingewonnen praeadvies (der professoren) wordt duidelijk, dat er nog alleen vrij uiteenlopend verschil is over de vraag, of de opleiding van dienaren des Woords alleen van de Kerk **moet** uitgaan.»

En dan volgt eerst het gevoelen van de broederen, die van een beslist *moeten* niet willen hooren; terwijl het verder luidt: »Andere broeders echter achten 't door Gods Woord geboden — zie 2 Tim. 2:2 — dat de Kerk voor de opleiding der leeraren zorg.»

Doch het staat bij mij vast, dat de Chr. Ger. Kerken, in Synode vergaderd, zich hierover niet zoo beslist hebben uitgesproken, en dat zij de in geschil zijnde woorden van het door de vereenigde Kerken aangenomen voorstel, de woorden: »*het beginsel*», niet hebben geëxegetiseerd. Immers hadden zij deze beteekenis aan het woord »*beginsel*» gegeven, dan *moesten* zij, als door het Woord haars Gods gebonden, van de Synode van Assen af, waar het eerst in een door haar aangenomen voorstel opgenomen is, geene afwijking er van hebben geduld. Maar m. i. blijkt het, dat zij er niet die gewichtige, veelzeggende beteekenis aan gaven, daar zij in de voortgezette Synode van Assen, te Kampen gehouden, een door mij gedaan voorstel aannamen, waarin het woord »*beginsel*» in het geheel niet voorkwam. Hadden

dus toen de Ned. Ger. Kerken het accoord gesloten, dan hadden ze met dit lastige woord niet te doen gehad. Ja meer. In het te Kampen aangenomen voorstel worden, inplaats van . . . »de leeraren *moeten* door de Kerken worden opgeleid», ook aan de candidaten, opgeleid aan de Vrije Universiteit, onder zekere, maar geheel andere voorwaarden, toegang tot en aanneming door de Kerken verzekerd. Wat nog meer zegt: toen de vereeniging der Kerken getroffen werd te 's Gravenhage en bekrachtigd werd te Amsterdam, geschiedde dat inzake de opleiding geheel in den geest van hetgeen op de Synode der Chr. Ger. te Kampen aangenomen was. Immers het werd vrijgelaten, zijne opleiding aan de eigen inrichting der Kerken, aan de Vrije Universiteit of ergens elders te ontvangen. Dit nu is, m. i. niet overeen te brengen met de meening, dat de Chr. Ger. Kerken met dat woord aan een Bijbelsch »*beginsel*», mitsdien aan een gebod Gods hebben gedacht. Daarmee toch is de inhoud van het accoord, dat ze aangingen, niet te rijmen.

Wanneer nu eenmaal vaststaat, dat de Chr. Geref. Kerken, in Synode vergaderd, nooit ofte nimmer *eenige* exegese van dit betwiste woord gegeven hebben, dan ligt het toch alleszins voor de hand, dat de hierboven gegevene verklaring niet bepaald als *de hare*, en dus *niet als haar gevoelen* mag worden aangemerkt. En niet alleen, dat de Chr. Geref. Kerken als zoodanig dit woord niet exegetiseerden, maar ook de *deputaten* dezer Kerken deden het niet. Trouwens, de Ned. Geref. Kerken zouden, zooals voor de hand ligt, dit woord, op **die** wijze uitgelegd, ganschelijk niet aanvaard hebben, evenmin als dit destijds geschied zou zijn, door de professoren BAVINCK, NOORDTJIIJ en WIELENGA.

Deskundigen weten, dat het woord »*beginsel*» beteekent grondslag, uitgangspunt en ook wel aanvang. In de laatst genoemde beteekenis gebruikt het, geloof ik, onze catechismus, waar hij zegt, dat wij het »*beginsel*» der eeuwige vreugde in ons hart gevoelen. Doch dat de Chr. Ger. Kerken het toen genomen hebben in dezen zin,

*Die te
weel ho
wijst, ho-
wijst niets!
In d'afg. m. d. na
w. te K. in opz. d.
van eenlijg. In
tot afk.; over
w. n. g. h. a. v.
d. e. g. k. i. beg. i. n.
vrij v. f. a. n. d. a. n. t.*

in den zin van : »nu een Seminaristische en daarna eene Universitaire, dus wat wij nu hebben en houden willen, is handgeld en in de Universitaire opleiding der Vereeniging voor Hooger Onderwijs krijgen wij de volle som, de volle, onafgebrokene vreugde”, wil er bij mij niet in. Zoo heb ik het hooren verklaren, maar zoo is het *niet* bedoeld. Want deze volle som konden zij reeds dadelijk krijgen. De Kerken, die van het houden eener eigene Inrichting voor de opleiding eene voorwaarde van het al of niet vereenigen maakten, stelden tegenover de opleiding aan eene eigene Inrichting, dus door haar zelve, de opleiding door de Vereeniging voor Hooger Onderwijs op Geformeerden grondslag, en ook wel tegenover opleiding door den Staat.

Doch om niet over te slaan naar den anderen kant zij het hier nogmaals en duidelijk uitgesproken, dat Dr. BAVINCK zich ten eenen male vergist, als hij zegt, dat de 15 welbekende broederen op het standpunt van prof. LINDEBOOM zijn overgegaan. Met betrekking tot mijn persoon, weet Z. H. G. in ieder geval en zeer goed, dat door mij in meer dan ééne brochure en op meer dan ééne vergadering het gevoelen is voorgestaan : *niet*, dat de Kerken, als zoodanig, de opleiding, **moeten** geven ; maar *wel*, dat wij in eene opleiding die door de Kerken gegeven wordt, nog **den meesten** en alzoo **den besten waarborg** hebben. Alleen omdat ik van die gedachte doordrongen ben, en door haar bezielde werd, heb ik het steeds als verstandig en wijs aangemerkt, in dezen te houden, wat wij hebben.

In dienzelfden geest schreven, *na 1899*, zoowel onze in den Heere ontslapene en diep betreurde prof. WIELENGA, als ook Dr. BAVINCK meer dan één artikel in *De Bazuin*.

Doch laten wij, na deze uitweiding over de woorden : »regelen” en »beginsel” tot de historie terugkeeren.

Omdat met hetgeen in '91 en '92 toegegeven en overeengekomen is, velen lastig zitten, hebben sommigen gezegd : »Maar dit beding, dat aanvaard is, duurt toch

geen *honderd jaar*", terwijl anderen nòg verder de toekomst ingingen en zeiden : »Dat beding is toch niet geldend voor *eeuwen*". Van »honderd jaar" of van »eeuwen" is nooit sprake geweest, maar wèl heeft Dr. A. KUYPER Sr., ten aanhoore van eene breede schare, saamgevoeld uit alle oorden des lands, gezegd : In de eerste **vijf en twintig jaren** zal er wel niet aan getornd worden.

Ai mij ! In geen 25 — zegge vijf en twintig — jaren !

En wat geschiedde ? In 1893, dus slechts één jaar, nadat de Vereeniging der Kerken te Amsterdam getrouwen en inzake de Opleiding *eene plechtige overeenkomst* aangegaan was, kwam er op de Synode te Dordrecht een voorstel ter tafel, dat ganschelijk afweek van die plechtige overeenkomst, slechts een jaar te voren aangegaan ! Slechts één jaar, welk een verschil met 25 !!

Omdat het ons om »het recht" te doen is, verzoeken wij allen, die lust gevoelen, zich in deze zaak in te werken, dit voorstel eens nauwkeurig te vergelijken met hetgeen zoowel te 's Gravenhage in '91 als te Amsterdam in '92 is overeengekomen. Bedoeld voorstel, te omvangrijk om het hier te laten afdrukken, leest men in de Acta der Gen. Synode te Dordrecht 1893, pag. 42—53.

Men zal dan zien, dat het niet te verwonderen is, dat vele Kerken zeer verbaasd en diep teleurgesteld waren, toen zij dit voorstel ontvangen en nauwkeurig *gelezen* hadden. O, het spande er zoo droef op de Synode van Dordrecht. Ja, er dreigde zelfs scheuring te komen. Dientengevolge trokken de deputaten het door hen ingediende voorstel dan ook wijselijk en gelukkig in.

Deputaten, gekozen staande de Synode, kwamen met het hier volgende voorstel :

„De Synode der Gereformeerde Kerken in Nederland, gehoord en rijpelijk overwogen hebbende de door Deputaten aan de Kerken aangeboden Concept-regeling voor de opleiding van Dienaren des Woords, het oordeel der Provinciale Synoden met de desbetreffende voorstellen, alsmede de toelichting der afgevaardigden, het rapport van Curatoren der Theologische

School en de verschillende gevoelens der adviseerende en stemhebbende leden ;

evenals ten vorigen jare, bij het tot stand komen der vereeniging van de Gereformeerde Kerken, ook thans nog als haar oordeel uitsprekende, dat de Kerken geroepen zijn het beginsel te handhaven, om eene eigene inrichting ter opleiding van Dienaren des Woords te hebben, ten minste wat de godgeleerde vorming betreft ;

daarbij echter tevens erkennende, dat bovengenoemde verklaring niet bedoelt: 1°. om het aloude Gereformeerde beginsel van vrije studie te vernietigen, noch ook 2°. om verandering te brengen in de Gereformeerde wijze van kerkelijke examinatie der aanstaande Dienaren des Woords, evenmin 3°. om iets te laten vallen van den eisch van wetenschappelijke ontwikkeling, die steeds door de Gereformeerde Kerken gesteld is, en ook 4°. niet om tegen te spreken, dat de vereenigde Kerken over de regeling dezer zaak later, indien noodig, hebben te oordeelen ;

overwegende, dat eenheid in de opleiding van de aanstaande Dienaren des Woords zooveel doenlijk moet bevorderd worden ;

verklarende: 1°. dat zij onder „eigen inrichting” verstaat: een kweekschool van Dienaren des Woords, geheel en alleen van de Kerken uitgaande en door haar verzorgd en bestuurd, die de *geheele* opleiding kan geven, of, indien te eeniger tijd scheiding van de voorbereidende en de Theologische studiën geheel of ten deele noodig en nuttig mocht worden geoordeeld *ten minste* voor de *geheele* Theologische vorming, dat is, de vorming door wetenschappelijke studie der Theologie en de praktische voorbereiding voor de heilige bediening heeft te zorgen ; en 2°. dat de Theologische School, thans gevestigd te Kampen, die als de eigene inrichting der Christelijke Gereformeerde Kerk met hare fondsen aan de vereenigde Kerken is overgedragen en door deze is overgenomen, de eigene inrichting der Gereformeerde Kerken is, en dat het in geen deele de bedoeling is, deze op te heffen ;

eindelijk daarnevens het verband handhavende, dat ten vorigen jare op de Generale Synode tusschen de Gereformeerde

Kerken en de Theologische Faculteit der Vrije Universiteit is gelegd ;

besluit :

- 1°. den Deputaten, die de kerken in deze zaak van advies gediend hebben, dank te zeggen voor de genomen moeite, maar met het oog op de in een breeden kring van Kerken heerschende opvatting, dat dit advies in strijd is met den inhoud van een der bedingen, die ten vorigen jare door beide Kerkengroepen zijn aanvaard, en met het oog op de spanning en onrust, die in veler gemoed heerscht, de Concept-regeling ter zijde te leggen ;
- 2°. een Commissie te benoemen, die tijdens deze Synode voorstellen indient tot regeling van spoedeisende zaken ;
- 3°. Deputaten aan te wijzen, die in overeenstemming met bovenstaande, en rekening houdende met het te dezer zake te Amsterdam vastgestelde, aan de eerstvolgende Synode zullen hebben voor te stellen.
  - a. welke regelingen er te maken zijn tot meerdere gelijkmaking van studie en examina, volgens art. 1 Hoofdstuk VIII der bepalingen.
  - b. welke voorziening in behoeften en welke wijzigingen van bestaande regelingen der Theologische School noodig zijn.
  - c. op welken voet nauwer verband tusschen de Kerken en de Vrije Universiteit, inzonderheid hare Theologische Faculteit, tot stand kan komen.

A. LITTOOLJ.	J. A. TAZELAAR.
A. KUYPER.	A. THOLENS.
T. BOS.	L. BOUMA.
H. BAVINCK.	W. J. DE HAAS.
B. VAN SCHELVEN.	J. H. FERINGA.
H. FRANSSEN.	G. VAN GOOR.
W. J. KIERS.	K. FERNHOUT.
D. RIJPSMA.	M. DE JONGE Jzn."

Dit voorstel nu werd aangenomen met algemeene stemmen. En 't is mij werkelijk aangenaam, te kunnen

zeggen, dat er nu eenige jaren van rust, in betrekking tot de quaestie der opleiding volgden.

Op de Synode te Middelburg, 1896 gehouden, kwam zij *als zoodanig* niet ter sprake. Wel werden er door deze Synode met betrekking tot de Theol. Schoolgewichtige besluiten genomen. De litterarische opleiding werd verbeterd en met eene inderdaad bestaande en door velen gevoelde behoefte in overeenstemming gebracht. De Synode maakte van deze opleiding een Gymnasium, »verbonden» aan de Theol. School.

Het litterarisch onderwijs is daardoor ontegenzeggelijk op het goede peil gebracht, maar eischt diensten-gevolge groote uitgaven; uitgaven, zoo verbazend groot, dat ik naderhand wel eens heb hooren zeggen: »Deze verandering is de strop om den hals onzer Theol. School.» Als de wet op het Hooger en Middelbaar Onderwijs gekomen is, zal daarin verandering komen, maar, liever nog, als de gemeente met de behoefte bekend gemaakt en tot voorziening daarin aangespoord wordt, zal, naar ik hoop en vertrouw, deze profetie niet uitkomen. Daarenboven, zoo het litterarisch onderwijs niet op Gymnasiale hoogte gebracht ware, zou de opleiding te Kampen niet beantwoord hebben aan de eischen van onzen tijd, en mitsdien — mag ik het woord eens gebruiken — de concurrentie niet hebben uitgehouden. Zij zou dan roemloos zijn weggestorven. Is men nog zwartgalliger, dan voegt men er aan toe, dat die strop daarvoor juist expresselijk gemaakt is. Maar is dat nu »een rechtvaardig oordeel»? Kan men de rechtvaardigheid er van bewijzen?

Mijn antwoord hierop is....ontkennend. Sterker nog. Nooit bemerkte ik bij deze verandering, die ook Prof. BAVINCK dringend noodzakelijk achtte, iets anders, dan het voorzien in eene werkelijk bestaande behoefte. Het woord des Heeren: »Oordeelt een rechtvaardig oordeel», moeten wij toch nooit vergeten.

Voorts mag volstrekt niet uit het oog worden verloren, dat de losmaking van het litterarisch onderwijs

nr k. Sm.

niet in *strijd* is met hetgeen overeengekomen werd bij de vereeniging der Kerken. Wij stemmen toe, dat wij, door op alles eene donkere schaduw te laten vallen, wel venijn kunnen uitzuigen, waar anders honig zou gesmaakt worden.

Gelijk ik zeide, was m. i. de eigenlijke opleidingsquaestie op de Synode te Middelburg niet in geding. Helaas, ook daar waren wel quaesties aan de orde, doch deze waren van anderen aard. De jaren van rust waren echter spoedig voorbij! In 1899, op de Synode te Groningen, maakte de zaak der opleiding weer één van de gerechten op de Synodale tafel uit.

Aanleiding daartoe was, dat Dr. BAVINCK op eene curatorenvergadering, in 1898 te Kampen gehouden, gelijk hij hoopte ter oplossing van de quaestie, de curatoren verraste met eenen geheel nieuwen voorslag. Deze voorslag, die allen verraste, was voor sommigen eene oorzaak van groote vreugde. Gelijk ik in *De Bazuin* van 3 December l.l. heb medegedeeld, zeide een der broederen tot mij: »Nu gaat de wind uit uwen hoek waaien». Ook Dr. A. KUYPER schreef daarna in *De Heraut*, »dat heeft Ds. LITTOOIJ in '93 op de Synode te Dordt al gewild.» Daarbij kwam, en dit was in geene tijden gebeurd, dat Curatoren en Professoren het unaniem met den nieuwen voorslag eens waren en er zich dus mee vereenigden. Prof. LINDEBOOM eêrst iets gereserveerd. De voorslag toch ging niet van de gedachte uit, dat van de Kerken de opleiding voor den dienst des Woords *moet* uitgaan, maar wêl van de gedachte, dat dit het *veiligst* en het *best*, en naar *het recht der Kerken* is. De voorslag hield in het verkrijgen van ééne Universitaire, gemeenschappelijke opleiding, waarbij de Theol. School in de plaats van de theol. faculteit der Vrije Universiteit kwam en geheel en alleen van de kerken zou uitgaan. Dewijl dit standpunt gedurende *al den tijd* der onderhandelingen door mij was ingenomen, kan ieder begrijpen en zal niemand het mij kwalijk nemen, dat ik mij, na zoo langen en bangen broederstrijd, over deze eenheid van ganscher harte ver-

heugde. Toch — waartoe het verheeld? — verheugde ik mij met beving! Men kreeg, naar het mij voorkwam, den indruk, dat Dr. BAVINCK geloofde, dat zijn voorslag, waarover *wij* het eens waren, ook door de broederen — mag ik het zoo zeggen — van den overkant zou worden geaccepteerd. Doch bij meer dan éénen der curatoren was het merkbaar, dat hij aangevallen werd door de vreeze: de broederen aan de overzijde nemen dezen voorslag tòch niet aan!

De professoren, curatoren en directeuren der Vrije Universiteit wilden, zoo bleek ook weldra, van deze oplossing niets weten. *De Heraut* en vele Kerkbodes wraakten haar. Verscheidene Kerken uit de actie van '86 verklaarden er zich tegen. Meer nog, de evengenoemde Curatoren en Directeuren staken daarenboven eene spaak in het wiel, door *op het onverwachtst* met de benoeming van Dr. H. H. KUYPER, door velen beschouwd als antwoord op den voorslag, voor den dag te komen, alzoo, als vertegenwoordigers der Vereeniging voor Hooger Onderwijs, de leemte aanvullende.

Zooals boven reeds is herinnerd, was de Synode van Groningen zoo samengesteld, dat men ook wel met eene meerderheid van 25 tegen 15 stemmen eene oplossing, in den geest van 't voorstel—BAVINCK had kunnen verkrijgen, *indien* n.l. de voorstanders, *onder leiding van Dr. Bavinck* er zich voor gespannen hadden. Maar dit wilde Z. H. G. evenmin als de andere voorstanders, en wel om de doodeenvoudige reden, dat vele Kerken uit de actie van '86, zoowel als de Hoogleeraren der Vrije Universiteit er tegen waren. Voor mij althans staat het vast, dat hetgeen toen besloten werd, zoo gemakkelijk en zoo eenparig ging, omdat men wel wist, dat de voorstanders van Dr. BAVINCK's voorstel op deze Synode veel meer konden doen, indien zij eens wilden doorzetten. Immers, daaruit laat het zich verklaren dat, hetgeen toen zoo eenparig aangenomen werd geheel *in het belang* der Theol. School was. Met betrekking tot dit besluit lezen wij in de notulen onder meer, als volgt:

„Ofschoon alle Kerken de vereeniging van de Scholen van harte begeerden en over het algemeen dringend noodzakelijk achtten, is het duidelijk geworden, dat de poging, die tot vereeniging beproefd werd, niet is geslaagd. De Kerken hebben in hare Provinciale vergaderingen, voor zoover zij zich uitdrukkelijk over het voorstel uitspraken, wel geen van alle verklaard, dat de bedoelde poging niet tot een gewenscht resultaat zou kunnen leiden. Voor een groot deel spraken zij zich in dien zin uit, dat in de lijn of in den geest van het voorstel-BAVINCK eene ineensmelting van beide inrichtingen van onderwijs verkregen kon worden. Zelfs is naar de agenda geoordeeld, door geen enkele Kerk uitgesproken, dat bovengenoemd voorstel, van kerkelijk standpunt uit beschouwd, en voor de Kerken zelven onaannemelijk zou zijn.”

„’t Is gebleken, indien niet officieel, dan toch officieus zoowel in daden als in woorden, dat de Vereeniging voor Hooger Onderwijs *borenbedoeld* voorstel voor zichzelf onaannemelijk achtte en in den geest of in den zin van *dat* voorstel aan geen ineensmelting der beide opleidings-scholen denken kon.”

„De Commissie der Generale Synode kan daarom aan Uwe vergadering geen ander advies geven, dan dat zij, constateerende de onmogelijkheid om de beide opleidings-scholen thans te vereenigen, den bestaanden toestand bestendige en de Theol. School als de inrichting der Kerken voor de opeiding tot den dienst des Woords handhave en bevestigte.”

„Ter versterking van de financiëele positie der Theol. School:

Richte de Synode een dringend en vriendelijk verzoek aan de Kerken, om van nu voortaan, jaarlijks twee afzonderlijke collecten voor de Theol. School te houden.”

Nadat deze zaak beëindigd was, ging Dr. B., naar ik meen diep teleurgesteld, naar huis. Wat Z. H. G. zoo gaarne wilde, was bij vernieuwing mislukt.

Op wiens tegenstand het thans was afgestuit, is bekend en werd door Dr. BAVINCK en mij herinnerd. Openlijke en algemeene aanklachten, gelijk thans geschied is na de Synode van Arnhem zijn *toen* echter

niet aangeheven. Allen legden er zich bij neer, omdat het bleek *niet te kunnen*. De quaestie der opleiding, zoo werd wederzijds geoordeeld, moest nu met rust gelaten, en de Theol. School gehandhaafd en bevestigd worden.

Dr. A. KUYPER Sr., destijds Hoofdredacteur van *De Heraut*, dacht daar evenwel, eenigen tijd daarna, zooals ook Dr. B. herinnert, anders over. De zaak der Opleiding mocht niet blijven rusten, schreef Z. H. G. 4 Nov. 1900.

De classis Zutfen, gevolgd door eenige andere classes, zonden dienovereenkomstig daarop eene motie de kerkelijke wereld in, waarin de wenschelijkheid werd uitgesproken van eene samenkomst van Directeuren, Curatoren en Professoren der Vrije Universiteit met Curatoren en Professoren der Theol. School, teneinde, zoo mogelijk, met een voorstel ter oplossing tot de Kerken, en alzoo tot de Generale Synode, die in Arnhem zou gehouden worden, te komen.

Sinds dien tijd streeden ook, gelijk bekend is, soms zelfs ietwat scherp, Dr. BAVINCK, en bij name, prof. WIELENGA, voor het recht der Kerken inzake de opleiding. Dit werd door hen zoò beslist en zoò onbewimpeld gedaan, als nooit te voren.

Te midden nu van dit hernieuwde strijdgewoel nam het Moderamen van het Curatorium te Kampen, gelet op de moties der Classes, het initiatief en vroeg, na praecadvies der Professoren te Kampen, aan de Curatoren der Theol. School, of zij het goedgevonden, dat het voor deze zaak eene samenkomst in den geest van de moties der classis uitschreef.

Slechts één der professoren had ongunstig geadviseerd en drie curatoren stemden tegen, aangezien zij van oordeel waren daartoe geene bevoegdheid te bezitten, en bovendien stonden in de overtuiging, dat deze daad tegen het besluit der Groninger Synode inging. Daar de meerderheid er evenwel voor was, ging de saamroeping der broederen door.

De eerste samenkomst had plaats te Kampen op 2 April 1901; doch zij scheen tot niets te zullen leiden.

Toch gaf men den moed niet op, maar besloot op 10 September te Utrecht nogmaals te vergaderen.

Te Utrecht aangekomen, vroeg Dr. BAVINCK vóór den aanvang van de vergadering Ds. Bos en mij met hem te willen samenspreken over een plan ter oplossing, dat Z. H. G. overdacht had en indienen wilde, indien, zoo zoo zeide hij, wij beiden wilden meegaan. Na zijn plan gehoord te hebben beloofden wij, mits er niets afging, teneinde aan de zoo verlamdende quaestie een einde te maken, te zullen meegaan, *toldat* het ons onverhoopt bleek, dat een even groot getal Kerken, als er bij de Vereeniging voor eene geheel eigene en zelfstandige opleiding was, er zich tegen verzette.

Wij bleven **meer** dan aan ons woord getrouw; want wij gingen nog mee, toen het voorstel voor ons bedorven was door het indienen en aannemen van verscheidene amendementen. Zoowel voor Dr. BAVINCK als voor Ds. Bos en mij was er sinds de aardigheid af; maar toch bleven wij meegaan, om na al de dure en vele vergaderingen, die er voor gehouden waren, niet de spelbrekers geacht te worden; ook omdat wij wat hebben wilden, waarmede wij tot de Kerken konden komen; en voorts met de wetenschap, dat de Kerken het in den oorspronkelijken geest zouden amendeeren, waartoe wij, gelijk wij zeiden, zouden medewerken. Dienovereenkomstig zijn wij toen of in de pers of op de Classis opgetreden. Later heb ik weleens gedacht en gezegd, dat het meegaan en onderteekenen, toen de voorslag voor ons bedorven was, eene fout is geweest. Prof. LINDEBOOM had zich, nadat al die amendementen waren ingediend, teruggetrokken.

Z. H. G. bezocht de samenkomsten niet meer. Prof. NOORDTJII bleef ze bijwonen, maar onderteekende, toen het daaraan toe was, het voorstel niet. Schrijver dezes, die het om de redenen, zoo even aangegeven, onderteekende, verdedigde het ook op de Classis, waaronder hij als dienaar des Woords ressorteert en wel met al wat in hem was; doch hij ondersteunde ook de amendementen, die er op waren ingediend; daarenboven verklaarde hij, dat hij, wanneer er

eene minderheid was, die *niet* wilde afgaan van hetgeen bij de vereeniging der Kerken was overeengekomen en die minderheid minstens even groot bleek te zijn, als zij was bij de vereeniging der Kerken, met het oog op het heilig accoord destijds aangegaan, verplicht zou zijn, zich te scharen aan de zijde der minderheid.

Dienovereenkomstig deed hij dan ook op de prov. Synode van Zeeland, waarheen hij was afgevaardigd door de classis Middelburg. Want wat was intusschen reeds gebleken? Niets minder toch dan het navolgende: *drie* van de vijf classes in de provincie Zeeland; *vijf* van de zes in de provincie Groningen; de *geheele* provincie Overijssel; de *meerderheid* der classes in Noord-Brabant; benevens *vele* Kerken in de verschillende andere provinciën hadden het voorstel van de 25 broederen, te Utrecht saamgekomen, verworpen! Daar kwam bij, dat toen reeds in het publiek was gesproken over . . . . toch »doorzetten»; en zie, daaraan mocht en wilde hij in geen geval meedoen. Geen enkelen stap wenschte hij te zetten op de baan, die **tegen** het heilig accoord inging, nu het bleek, dat nog evenveel Kerken, als er bij de Vereeniging van '92 voor het behoud der »eigene Inrichting» waren, blijven wilden, bij datgene, wat toen plechtig en als voor Gods aangezicht was overeengekomen.

Wij laten onverkort een ieder het volste recht, om door bondige en afdoende redeneering, door eerlijke en flinke bewijsvoering te trachten een ander voor zijn gevoelen te winnen; beslist geoorloofd is het, om, langs eerlijken weg, al de kracht der overreding aan te wenden, teneinde het gewenschte en voordeelige van ééne gemeenschappelijke opleiding in het licht te stellen. Daartegen hebben wij dan ook niets in te brengen, ja, wat meer zegt, daaraan hebben wij den laatsten tijd medegewerkt; maar — en dáár komen wij tegen op — nooit mag de macht heerschen over het recht; nimmer mag het worden een *dringen* en *dwingen*, of wetens en willens of onwetend ingaan, tegen hetgeen heilig is overeengekomen. Evenmin kon hij den wensch van sommige broederen inwilligen,

om n.l. te wachten tot op de Generale Synode en *dán* te zeggen, dat hij niet langer kon medegaan met de voorstellen, die eerst mede door hem verdedigd waren. Immers, voor hem was niet de hoofdvraag: Hoe zal de Synode samengesteld zijn, en wat zullen de afgevaardigden daar zeggen en doen? Neen, de voor hem alles beheerschende vraag was van meet af en bleef altijd door: Wat zeggen de Kerken, en willen zij in genoegzaam aantal medegaan? Toen het nu overtuigend en voldoende bleek, dat dit **niet** zoo was, was voor hem de zaak beslist. Ach ja, zij was weer mislukt! Maar zijn standpunt af te bakenen, zijn gevoelen — zoo noodig — uiteen te zetten, en geheel dienovereenkomstig te handelen, is, naar zijn beste weten, steeds het recht van een ieder geweest, en beschouwt hij dies ook als zijn recht.

En stel eens, dat hij gewacht had tot op de Generale Synode, zou dan zijne handelwijze minder gewraakt zijn? Hij betwijfelt het ten zeerste, lettende op hetgeen zijnen collega, Ds. Bos, wedervaren is, die wél gewacht, maar daarom niet minder verdriet beleefd heeft. Deze broeder had *niet* moeten wachten, zoo zeide men; hij had reeds op de Provinciale Synode moeten zeggen, dat hij, bij afvaardiging naar de Generale Synode, zich aan de zijde der minderheid zou scharen. Opmerkelijk! Juist datgene wat in broeder Bos gewraakt wordt, is door schrijver dezes gedaan, m. a. w. hij heeft zijn standpunt en houding openlijk en duidelijk *reeds op de Provinciale Synode* blootgelegd; men zou zoo meenen, dat dit zijn goed recht was, en men dus hem niet lastig zou vallen; maar, och arme! wat is hem juist deswege menige vlijmende wonde toegebracht en veel verdriet berokkend. Het zal ons dan ook heugen, zoowel broeder Bos als mij, dat wij, zoolang ons eenigszins mogelijk was, hebben medegewerkt om het z. g. Concept-Contract aangenomen te zien. Doordat ik mij, in trouw aan mijn te Utrecht gegeven woord, zoolang heb stil gehouden; alsmede, door eerst op de Provinciale Synode te zeggen, dat langer meegaan — let wel: om de *reeds* op de classis aangegeven, *vaak* uitge-

sprokene, en thans *aanwezige* reden — mij ondoenlijk was, heb ik hen, die dat niet gehoord hadden, begrijpelijkerwijze zeer verrast. Ja, dat ik daardoor den schijn gaf, van op eenmaal veranderd te zijn, tenminste voor hen, die mijne gedurig uitgesproken meening en mijn telkens afgebakend standpunt niet kenden, heb ik, vooral van achteren, toen de storm losbrak, ten volle begrepen. Daarom kon en mocht ik het dan ook dezen broederen niet euvel duiden, dat zij het hoofd schudden en dat voor hen eene wezenlijke en ongemotiveerde verandering scheen, hetgeen voor ingewijden, nu de Kerken, in classes vergaderd, zich hadden uitgesproken, naleving was van het menigmaal uitgesproken woord.

10/2.
Doch al had ik deze uitgesproken reserve niet gemaakt, dan nog staat het voor mijne overtuiging vast, dat, toen zoovele Kerken, in classes vergaderd, de voorstellen der 25 Utrechtsche broederen verwierpen, niet langer mocht worden voortgegaan met dat voorstel; wijl wij hier niet met een gewoon, maar met een geheel *eenig* geval te doen hebben; met een geval, waarbij de meerderheid met de minderheid der Kerken, om tot vereeniging der Kerken te komen, in vertrouwen, een heilig accoord heeft gesloten, namelijk, dat de Kerken het »beginsel aanvaarden”, dat zij eene *eigene* Inrichting voor de opleiding tot den dienst des Woords zullen hebben. Alleen dan, als later die minderheid zich tot slechts *eenige* Kerken bepaalde, zou het volgens de in '91 gegevene exegese van hetgeen overeengekomen is, geoorloofd zijn, daarin verandering te brengen. Ware dat zoo niet, dan zouden, alzoo is toen gezegd en aan Dr. A. KUYPER Sr. toegegeven, slechts enkele Kerken, en die zouden er wel altijd gevonden worden, de vereeniging der beide Inrichtingen te allen tijde kunnen tegenhouden. Bijaldien doorgezet wordt, wanneer er nog of bijna nog zooveel Kerken zijn, als er in 1892 waren, die zich houden aan het accoord, dan maken de Kerken zich m. i. aan trouwelooze verbreking en mitsdien aan zonde tegen God schuldig. Daarvoor nu beware Hij haar!

Eene meerderheid van stemmen baat hier niets, want die was er reeds vóór '92 en bleef er ook na het aangaan van het accoord.

Hebben de broederen het niet zoo gemeend, wat wij niet mogen aannemen, dan hadden zij het niet moeten aangaan. Want, ter vereeniging van macht en recht, te beweren: »Maar het is niet bepaald, dat de Theol. School te Kampen zou blijven», zegt in dezen niets, want door niemand wordt dit beweerd. En evenmin houdt het steek, als men zegt: »Maar er staat in de overeenkomst niet, dat de Theol. School niet met eene andere mag vereenigd worden», dewijl ook dit door niemand wordt tegengesproken. Hetgeen, waarop het alleen aankomt, is, dat overeen is gekomen, dat de Kerken zullen hebben eene *eigene opleiding* tot den dienst des Woords. *Niet* voor de helft, of voor drie vierden, maar eene geheel eigene opleiding. Geeft men haar die, bijv. in het kader der faculteiten te Amsterdam, dan heeft zij wat in '91 en '92 bedongen en beloofd is.

Komt de Theol. School in de plaats van de Theol. faculteit der Vrije Universiteit als eigene Inrichting der Kerken, dan hebben de Kerken ten volle, wat haar in dezen is toegezegd; komt zij in het kader der faculteiten der Vrije Universiteit als Inrichting der Kerken en der Vereeniging voor Hooger Onderwijs, zij het voor een deel, dan hebben zij *niet ten volle* hetgeen na jarenlange onderhandelingen allerplechtigst is overeengekomen.

Laten wij vooral op heilig erf de dingen mogen noemen en zeggen, zooals zij zijn. Eerlijk duurt het langst! Willen de Kerken bij genoegzame meerderheid, om vele en velerlei redenen wat van hare in '91 en '92 verkregene rechten laten vallen, het zal mij thans en in deze omstandigheden aangenaam zijn en verstandig toeschijnen.

Maar, bij vernieuwing tot de historie terugkeerende, vind ik reden om te zeggen, dat de dagen en weken, die na de classicale vergaderingen en enkele Provinciale Synoden toen de Generale Synode in het zicht was, alles

behalve rustig waren. Niet alleen werden de pennen weer opgevat, maar daarenboven werd door de Professoren NOORDTZIJ en LINDEBOOM te Utrecht eene vergadering van ambtsdragers en lidmaten belegd, ter bespreking van de quaestie. Eenige honderden kwamen daar bijeen en besloten, niet mee te gaan, maar zich te verzetten tegen het aannemen van het Utrechtsche voorstel.

Dezen broederen het recht tot het houden dezer samenkomsten betwisten, doe ik evenmin als Dr. BAVINCK in zijne brochure. De broederen, die vroeger te Utrecht en allereerst te Kampen samenkwamen, hadden, gelijk zij dat zelve meer dan eenmaal uitspraken, daartoe ook geen mandaat. Het was inderdaad de vraag, of hun samenzijn niet inging tegen hetgeen door de Synode te Groningen was besloten. Doch afgedacht van het recht, spreekt het van zelve, dat de samenkomsten onder leiding van de Professoren NOORDTZIJ en LINDEBOOM gehouden, de spanning, die er reeds was, grooter hebben gemaakt.

En of de intieme mededeeling, die daar plaats had niet eene bedenkelijke zijde had, laat ik liever aan de ingewijden ter beoordeeling en beslissing over. Maar dit weten wij allen wel, toen de benoeming van de afgevaardigden voor de Generale Synode in de onderscheidene provinciën plaats had, was de toestand reeds bange. De praealabele quaestie was ook op de Provinciale Synoden aan de orde en oefende op de benoemingen zeer grooten invloed uit. Toen zij geschied en bekend waren, was het dan ook de vraag, wie en hoeveel er voór en tegen zouden zijn. Zij echter, die de mannenbroeders kenden en mitsdien wisten, hoe zij tegenover de praealabele quaestie stonden, konden toen reeds weten, dat het getal, dat tegen »doorzetten" was, overeenstemde met het getal Kerken, dat er zich tegen had verklaard.

Hun getal was even groot als vóór, tijdens en terstond na de Vereeniging der Kerken; dat wil dus zeggen, even groot als op het tijdstip, toen overeengekomen en toegegeven was, dat de Kerken zouden hebben:

eene eigene Opleiding tot den Dienst des Woords.

Zooals reeds spoedig op de Generale Synode te Arnhem bleek, waren er van de 40 eerst 14, later (door verwisseling van eenen broeder ouderling) 15 afgevaardigden voór, om *niet* tot behandeling dezer zaak over te gaan, maar haar, evenals destijds ook op de Groninger Synode geschied was, met rust te laten. Zij deden dit, omdat zoovele Kerken uit de actie van '34, en deze en bloc genomen, blijven wilden bij datgene, wat in '91 en '92, inzake de Opleiding, was overeengekomen.

Gelijk bekend is, werd destijds op de Groninger Synode door vele Kerken uit de actie van '86, alsmede door de Professoren der Vrije Universiteit verlangd, dat het voorstel—BAVINCK c. s., dat door verschillende provinciën aangenomen was, niet in behandeling komen, veel minder aangenomen worden zou. Was er toen ter tijde meer dan ééne Provinciale Synode, die voorgesteld had, de zaak der opleiding niet ter hand te nemen, vanwege den belangrijken tegenstand, welnu, op de Synode te Arnhem stonden de zaken niet anders: ook thans hadden evenveel Provinciale Synoden zich in denzelfden geest uitgelaten. Maar wat deed men destijds te Groningen? Staande de Synode werd eene commissie benoemd om in deze zaak advies uit te brengen. Deze commissie bestaande uit de broederen: Ds. T. BOS, Dr. A. G. HONIG, Ds. A. LITTOOIJ, Ds. B. VAN SCHELVEN, de ouderlingen H. VAN DER BLEEK, J. VAN DEN BUL, A. ELSHOUT, M. DE JONGE JZ. en de Professoren Dr. H. BAVINCK en Dr. F. L. RUTGERS; ried op voorstel van de broeders BAVINCK, BOS en LITTOOIJ de Synode eenparig aan, de zaak te laten rusten, en dienovereenkomstig werd met alle stemmen besloten. Helaas, op de Synode te Arnhem ging het zoo gansch anders. Wel benoemde ook deze Synode eene commissie van advies, welke bestond uit de broederen: prof. Dr. RUTGERS, prof. NOORDTZIJ, Ds. L. BOUMA, Ds. B. VAN SCHELVEN, Ds. H. SCHOLTEN en de ouderlingen A. ELSHOUT, J. VAN GOLVERDINGE en W. N. DE LEEUW; wel werd ook in den boezem *dezer* commissie

(door de broederen prof. NOORDTJII, Ds. BOUMA, Ds. SCHOLTEN en ouderling W. H. DE LEEUW) het voorstel gedaan om de Generale Synode te adviseeren, ook nu de zaak te laten rusten; doch in plaats dat de overige leden der commissie zich ook thans daarbij nederlegden, kwamen zij met een tegen-voorstel. Het eene voorstel, naar Prof. NOORDTJII genoemd, luidde:

„De Synode besluit het Concept-Contract met de annexe voorstellen en adviezen niet verder in behandeling te nemen maar terzijde te leggen, en over te gaan tot behandeling van die voorstellen inzake de opleiding en toelating tot den Dienst des Woords, welke alsnog beslissing vragen.”

Daartegenover nu kwam het voorstel van den Praeses, »als weergevende het advies, — zoo lezen wij in art. 73 der notulen dezer Synode — »dat in het rapport van Prof. Dr. F. L. RUTGERS voorkomt”, en aldus luidde:

„De Synode overwogen hebbende wat van onderscheidene zijden inzake de praealabele quæstie in het midden is gebracht, oordeelende dat zij, zooveel van haar afhangt, de eenheid van opleiding behoort tot stand te brengen, gaat over tot bespreking van den weg, die daartoe kan leiden, door het Concept-Contract met de daarop voorgestelde wijziging in behandeling te nemen.”

Al, wat in dit voorstel staat, had ook gezegd kunnen worden op de Synode te Groningen. Hadden Prof. BAVINCK en de andere boederen toen ook willen »doorzetten”, dan zouden, gelet op de samenstelling van de Synode, destijds evenveel stemmen voor en even weinig tegen als nu, zijn verkregen. Maar men wilde toen op **die** wijze geene overwinning behalen.

Het voorstel—NOORDTJII, dat thans (te Arnhem) eerst in stemming kwam, werd verworpen met 26 tegen 14 stemmen. Tegenover het voorstel van den Voorzitter diende de Assessor het navolgende voorstel in:

„De Synode, alles gehoord hebbende, besluit, zonder zich uit te spreken over de verschillende gevoelens, over te gaan tot bespreking der vraag, of en hoe eenheid van opleiding, ook met

het oog op de voorstellen der Provinciën, tot stand zij te brengen."

Dit voorstel, dat tegelijk met dat van den Voorzitter in stemming kwam, werd aangenomen met 22 stemmen, terwijl dat van den Praeses 18 stemmen op zich vereenigde. Het waren inderdaad droeve dagen! — Waarlijk van 1869, — sedert welk jaar ik onafgebroken Synodale Vergaderingen bijwoonde, — beleefde ik ze zóó droevig niet! — Zoowel van de eene als van de andere zijde werden meer dan eens des avonds aparte vergaderingen gehouden! Daarenboven kon men telkens zien, hoe door de invloedrijkste personen de andere broederen werden opgewacht, aangesproken en.....! Het was, of wij in den tijd der samenscholingen waren. Gevolg hiervan was, dat men weldra vast aaneengesloten groepen kreeg. Schier tot het einde van de behandeling dezer zaak was het, als het er op aankwam, 25 tegen 15.

Dr. BAVINCK en Ds. Bos, die eerst beproefden met eengemeenschappelijk voorstel te komen, geraakten, helaas! van elkander. Toen kwamen Dr. BAVINCK, Prof. BIESTERVELD, Dr. H. H. KUYPER en Dr. F. L. RUTGERS met hun reeds bekend voorstel.

Ds. Bos kwam, eerst alleen, daarna met andere broederen, met zijn insgelijks bekend voorstel. Wat nu den uitslag aangaat, ook daarvan weten wij, dat Dr. BAVINCK's voorstel werd aangenomen met 25 voor en 15 tegen en dat van Ds. Bos verworpen met 15 voor en 25 tegen.

Dat 25 meer dan 15 is, weten wij even goed, als wij weten, dat 7 meer dan 3 is. Zonder nu te zeggen, dat onze overeenkomst gelijk is aan een burgerlijk contract, veroorloven wij ons toch, dit als beeld te gebruiken, en zeggen dies: Neem aan, er zijn twee partijen, beide bestaande uit 5 personen, die ieder eene zaak hebben. De ééne partij acht het wenschelijk en houdt daarom aan, om die beide zaken te vereenigen. Doch, als ze nu ieder eene inrichting voor de opleiding van bedienden hebben en 3 van de eene partij niet willen vereenigen, tenzij zij de allerplechtigste verzekering krijgt, dat hare opleiding niet opgeheven of ingelijfd worden, maar een eigen en zelfstandig

bestaan behouden zal, en de 7 van de andere partij daarin bewilligen en hiervan eene beschrevene verzekering geven, wat naam zoudt gij het dan geven, indien de 7 in eene gemeenschappelijke vergadering de 3 overstemden, en besloten tot inlijving, met verkrachting van hetgeen, inzake het eigene en zelfstandige bestaan der inrichting, plechtig overeengekomen was? Het is duidelijk, wat wij met dit beeld bedoelen. Die beschrevene verzekering, inzake het hebben eener eigene, zelfstandige opleiding, is gegeven in '91 en '92, zoowel als in '93 en '99. Is het voor God dan goed, wiens naam er zoo dikwerf bij aangeroepen is (ik was er altijd bij en mag dus zoo spreken), indien door meerderheid van stemmen eene plechtig aangegane overeenkomst verkracht wordt? Waar zulk een besluit zelfs in eene maatschappelijke zaak geene zedelijke waarde zou hebben, zou het die dan wel bezitten op zooveel heiliger terrein? Wij vragen: hoe durft men het toch bestaan, om desalniettemin van de minderheid te eischen, gelijk zoo velen in de pers deden, dat zij met boete en diepe nederbuigingen tot de meerderheid komen zal, om eene vervroegde Synode te vragen? Men mag het willen, het zij zoo; maar ik voeg er in éenen adem bij: ik kan en mag en zal dit alzóó niet doen. En als dan het besluit (omdat men wel gevoelt: het kan en mag toch niet) *niet* wordt uitgevoerd, maar men de zusterpartij op andere wijze onmogelijk tracht te maken, bijv. door haar de beste, onmisbare krachten te rooven en dientengevolge de klanten tot zich te trekken, durft men dan voor het vlekkeloos aangezicht van een alwetend God verklaren, dat de zaak heilig en rein is? Heeft dan het *recht* over de *macht* gezegevierd of omgekeerd? 'k Weet wel, en zal straks zeggen, hoe men het goed poogt te maken.

Maar al is men zich voor God en menschen de zaak-gerechtigheid bewust, dan kan men daarom toch nog schuldig staan, door met het oog op hoogere belangen, en op de eenheid en den vrede, niet wat van zijn recht af te staan, alsmede door in gegeven oogenblikken niet op te treden met de teederheid en de wijsheid, die de zaak eischt.

Daarom saam erkennen, dat wij fouten hebben begaan; wederkeerig schuld belijden en elkander vergeven; maar ook elkander zoeken, totdat wij elkander gevonden hebben, daaraan kan en wil ik van harte meedoen. Doch *nimmer* zal ik mij leenen voor eene onware en geveinsde belijdenis, waarbij de macht over het recht zegeviert! Dan wil ik (om maar niet van Engelsch te spreken) nog veel liever Transvaalsch geknecht worden! Ik wensch echter evenmin te behooren tot hen, die geen en vrede *willen* sluiten, maar zich liever doodvechten en alles laten wegsterven, gelijk sommigen wilden, dat onze Afrikaansche broederen hadden gedaan. Vrede sluiten met het oog op vele en velerlei belangen, zie, dat is, naar ik hoop, ons aller begeeren en streven!

Door het telkens openlijk op de Synode uit te spreken, heeft men daàr reeds getracht de meening ingang te doen vinden, dat zij, die de meerderheid vormden — en dies *de macht* bezaten — ook *het recht* aan hunne zijde hadden. Er werden woorden gesproken, voorstellen gedaan, besluiten genomen, alsof de overeenkomst, in '91 en '92 met de minderheid aangegaan, niet bestond. Niet anders deed men met betrekking tot het voorstel—BAVINCK, waaraan men gedurig den schijn wilde geven, als beantwoordde het volkomen aan hetgeen destijds met de minderheid overeengekomen was. Dit geschiedde, niettegenstaande Prof. RUTGERS, ten aanhooren van honderden, in eene der zittingen ongeveer het volgende zeide:

dat door en bij meerderheid van stemmen de samenvoeging der beide Inrichtingen voor de opleiding tot den dienst des Woords niet mocht worden doorgezet, zoolang iets minder dan $\frac{1}{4}$ der Kerken, uit de actie van '34, er zich tegen verklaarde. Ik heb mij daar toen publiek mee vereenigd en doe dat nog. Dr. A. KUYPER Sr. liet zich meer dan eenmaal op gelijke wijze uit.

Op de zedelijke verplichtingen, die dat verbieden, als en zoolang de zaken zóó staan, wezen óók de professoren WIELENGA en BAVINCK menigmaal.

De gronden, door prof. RUTGERS daarvoor aange-

geven op de evengenoemde Synode, werden gehaald uit en berusten dus op de hier volgende berekening: Bij de Vereeniging der Kerken, zeide Z. H. G., hadden zoowat de helft der nu vereenigde Kerken hare opleiding voor den dienst des Woords bij de Theol. Faculteit der Vrije Universiteit, de andere helft der Kerken had en zocht ze bij de Theol. School te Kampen. Van deze laatste helft der Kerken begeerde eene belangrijke minderheid, eene kleine helft dus van de helft der nu vereenigde Kerken, oogenblikkelijke vereeniging der beide Inrichtingen voor de Opleiding; doch de meerderheid van deze helft stond er op, ja maakte er eene voorwaarde van bij de vereeniging der Kerken, dat de eigen Inrichting der Chr. Ger. Kerken voor de Opleiding zou blijven bestaan. Deze voorwaarde is aangenomen, en alzoo moeten wij zeggen, dat aan ruim $\frac{1}{4}$ der gezamenlijke Kerken dit toen toegeven en beloofd is.

Ook vele van onze Christelijke Bladen gaan in dezen niet vrij uit! In spijt van het woord, door Prof. RUTGERS ter Synode gesproken, en in weerwil van hetgeen dienaangaande steeds door de minderheid gezegd is, is een groot deel van onze pers voortgegaan, om de gedachte meer en meer algemeen te maken, als zou *het recht* aan de zijde der meerderheid zijn. Gaarne nemen wij aan, dat die broeders zoo schreven, omdat zij de vaste overtuiging omdroegen, dat de zaak door hen werd voorgesteld, gelijk zij werkelijk was. Dit neemt echter niet weg, dat wij ons verstouten, hierin met deze broeders ganschelijk van gedachte te verschillen. Wij zijn zoo vrij, te verwijzen naar het gebeurde op »Seinpost». De zaak zelve laten wij met rust, omdat wij ons onbevoegd achten, een grondig oordeel daarover uit te spreken. Wij vestigen alleen de aandacht op *de wijze*, waarop daar gehandeld is. En dan weten wij, dat maanden aaneen, zoowel de wijze der behandeling als de uitslag ervan, door onze christelijke pers in bescherming is genomen, terwijl op de Synode te Arnhem een geacht broeder *uit de meerderheid*, (afgevaardigd door Zuid-Holland) ten aanhooren van velen en

zonder eenige tegenspraak, duchtig den staf brak over die wijze van doen.

Welnu, ditzelfde is van den beginne aan ook door mij gedaan. En in betrekking tot de zaak der Opleiding waag ik het bij vernieuwing tegen den stroom op te roeien. Ik kan en mag niet anders! De geschiedenis, die onder het bestuur des Heeren staat, moge, wat *het recht* in deze zaak aangaat, vrijelijk spreken. Hare uitspraak wacht ik met geruste consciëntie af. Meer nog. Om **in den weg van recht en gerechtigheid** in deze droeve zaak zoo spoedig mogelijk tot vrede en eenheid te komen, zou ik, in den geest van 's Heeren Woord (I Cor. 6), wel arbitrage willen tusschen de meerderheid en de minderheid. De Heere heeft in zijne goedheid, ons de daartoe bevoegde mannen geschonken. Laten, waar het in hoofdzaak een rechtzaak geldt, rechtsgeleerden als b.v. Mr. DE SAVORNIN LOHMAN, Mr. 'T HOOFT, Mr. ANEMA, gevraagd worden of zij, om 's Heeren wil, onze Kerken hierin dienen willen. Als deze christenen en deskundigen, zich volkomen en in alle deelen met de zaak op de hoogste gesteld hebben, wacht ik gaarne hunne uitspraak tusschen de meerderheid en de minderheid, tusschen de macht en het recht af.

Nog altijd sta ik ongeschokt in het geloof, dat de meerderheid, onder den niet geringen invloed der Professoren, die aan hare zijde stonden, onderscheidene fouten begaan heeft. 'k Veroorloof mij ze te noemen.

Als *eerste* fout geloof ik te moeten noemen, dat de meerderheid de Opleidingsquaestie te veel, ja, soms zelfs geheel, als eene *heel gewone* zaak beschouwde. Dit nu was zij **niet!** Tengevolge van de zoo plechtig aangegane verbintenis, was het een *zeer buitengewoon* geval, waarvoor de Synode te staan kwam. Daarom had zij dan ook deze zaak moeten laten rusten, tot tijd en wijle de minderheid slechts uit zoovele personen bestaat, als volgens het accoord overeengekomen is.

Eene *tweede* fout was m. i., dat zij dientengevolge de zaak in behandeling nam, in strijd met hetgeen een deel der commissie, door haar gekozen, adviseerde, en niet

minder in strijd met hetgeen destijds de Synode te Groningen deed. Deze Synode toch deed het *niet*, en dat wel, niettegenstaande er ook toen gewis eene meerderheid was voor het voorstel—BAVINCK. Zij deed het *niet*, omdat de Professoren der Vrije Universiteit, zoowel als verscheidene Kerken uit de actie van '86 — hoewel deze niet op eene plechtig gesloten overeenkomst zich konden beroepen! — er tegen waren. Meer Kerken dan toen, hadden zich nu, (voor de Synode) tegen het thans ahangige Concept verklaard, en het Concept—BAVINCK c. s., dat eerst op de Synode werd ingediend, kenden zij natuurlijk niet.

Als *derde* fout moet, acht ik, worden aangemerkt, dat de Synode met de behandeling toch doorging, hoewel zij bemerkte, dat daartegen opkwamen niet minder dan 15 afgevaardigden en 2 adviseerende leden, te zamen een veel grooter getal Kerken vertegenwoordigende dan er was, toen de overeenkomst met de minderheid werd aangegaan.

Eene *vierde* fout was het, dat de Synode geen gebruik maakte van haar recht en bevoegdheid, om de uitspraak der Kerken over dit *geheel nieuwe* voorstel—BAVINCK c. s. te hooren op eene vervroegde Synode, te meer, omdat het niet valt te ontkennen, dat dit voorstel veel nader komt aan het overeengekomene in '91 en '92, dan menig ander voorstel, dat vroeger gedaan werd.

Eene *vijfde* fout beging de meerderheid, toen zij besluiten nam, waardoor de »eigene Inrichting der Kerken» benadeeld en verzwakt werd, zóó zelfs, dat Dr. BAVINCK daarop in *De Bazuin* wees en er reden uit nam, om tot »Heengaan» te besluiten.

Eene *zesde* fout, naar het mij voorkomt, was, dat zij, bijaldien zij van haar goed recht overtuigd was, niet het voorstel—VAN GOOR aannam, en dus doorzette. Was zij hiervan *niet* overtuigd — voor mij staat vast, dat zij dit niet zijn kon — dan deed zij *te veel*; was zij daarvan *wel* overtuigd, dan deed zij *te weinig*, ja, dan bracht zij ons in de »impasse», waarin wij nu, helaas, meer dan ooit te voren gekomen zijn.

Ach, men durfde het bestaan, het eenmaal gegeven en verkregen recht der Kerken uit het oog te verliezen. Dáárom kon ik onmogelijk meegaaan. Dr. BAVINCK houde het mij ten goede, maar ter ontlasting van mijne consciëntie en terwille van het recht, moet ik het publiek uitspreken, dat het voorstel—BAVINCK c. s. *in wezen* **niet** gelijk is aan hetgeen in '91 en '92 bedongen en verkregen is. Allen, die hierover een juist oordeel willen vormen, raden wij dringend een grondige vergelijking aan, van hetgeen toen overeengekomen en nu voorgesteld is. Laten wij mogen herinneren, dat toen beloofd en verkregen is eene *geheel eigene, zelfstandige* inrichting voor de Op-leiding tot Dienaren des Woords. En wat doet het genoemde voorstel? Het laat het »geheel eigene” en »zelfstandige” te loor gaan, door de »eigene Inrichting” *in te lijven* in het kader van de faculteiten der Vrije Universiteit, met *niet* al het zeggenschap, dat en zooals het den Kerken in '91 en '92 gegeven is.

Ook neem ik de vrijheid van Dr. BAVINCK te verschillen, waar Z. H. G. in zijne brochure het verschil tusschen zijn voorstel en het voorstel—Bos zoo goed als wegedeneert. Dat verschil is zóó groot, dat Prof. RUTGERS, van zijn standpunt niet zonder recht en reden, op de Synode over het voorstel—Bos zijn .... »gansch onaan-nemelijk!” uitsprak.

Dat het verworpen werd, kan ik — gedachtig aan de Synode te Groningen — dan ook goed begrijpen, ja, zelfs beter dan ik begrijpen kan, waarom de minderheid, die, *om verschillende en uiteenlopende redenen* het voorstel—BAVINCK c. s. niet aannam, **alleen** en **al** de schuld der mislukking krijgt. Lees slechts het voorstel—VAN ANDEL:

„De Synode betreurende de houding, „door een aantal Broederen tegenover deze poging aangenomen, terwijl toch het door de Synode aangenomen voorstel evenzeer voldoet aan de voorwaarden, waarop in 1892 de vereeniging der Kerken is aangegaan, als het hunnerzijds ingediende voorstel”.

Waarom nam men dan het andere maar niet aan?

Ja, ook het aangenomen voorstel—VAN SCHELVEN gaf haar de schuld.

Waar nu Dr. BAVINCK de schuld der mislukking anderen en ook mij toerekent, en op bl. 41 van zijne brochure (na eerst ook mijnen naam genoemd te hebben) vraagt: »Waarom zijt gij gansch willekeurig en zonder eenige reden op een gansch ander standpunt gaan staan?» daar luidt mijn antwoord: Professor, gij vergist u ten eenen male. Niets anders toch werd door mij gedaan, dan hetgeen ik *altijd* en *overal* gezegd heb te zullen doen, indien — gedachtig aan de overeenkomst — geene genoegzame meerderheid der Kerken meeding. Was er eene meerderheid van Kerken overeenkomstig de afspraak bij het aangaan van het heilig accoord, dan alleen *kon* ik, maar dan ook *wilde* ik meegaan. Zie, dat is door mij gedurig gezegd; zoowel in den kring der 25 broederen, als tot U, Dr. BAVINCK, tijdens de Synode, en ook nog aan Dr. H. H. KUYPER bij het afscheid nemen aan het einde der Synode. Vandaar dan ook, dat er door mij bij de Synode op aangedrongen werd, om eerst met de voorstellen tot de Kerken te gaan.

Vraagt Prof. BAVINCK mij, of ik, sinds onze eërste Deputatenvergadering 1889, te Utrecht, als mede sinds de jaren '91—'93 niet wat veranderd ben, dan moet en wil ik hem gaarne een toestemmend antwoord geven. Zooals Prof. BAVINCK wel weet — immers, wij gingen jaren aaneen, vaak in gezelschap van onzen in den Heere ontslapen Prof. WIELENGA, zeer vertrouwelijk met elkander om — geloofde ik eerst, dat de beide Inrichtingen voor de Opleiding zusterlijk naast elkander konden staan, om samen te arbeiden tot heil der vereenigde Kerken. Zonder in te gaan op de vraag, bij wie de schuld moet gezocht worden, dat dit *niet* ging, gelijk ik meende, dat het kon gaan en wezen moest, wijs ik alleen maar op het feit, dat er van dat *zusterlijk* naast elkander arbeiden weinig te bespeuren viel. Ook in de Kerken kwam er, tot mijnen spijt, geene gelijke waardeering der beide Inrichtingen. Integendeel, het bleef, helaas, de vraag: Komt deze broeder van Am-

sterdam of van Kampen? En dan heette in den regel de een meer wetenschappelijk, de andere meer praktisch; vaak werd dat vonnis op den klank af geveld zonder eenig nader onderzoek; dat stond nu eenmaal vast, of het waar was, al dan niet! Begrijpelijkerwijze ontstond hierdoor wrijving en partijschap tusschen de Kerken in het algemeen en hare lidmaten onderling, en was het eene der redenen, dat de eenheid, die wij in Christus hebben, niet naar eisch en tot heil der Kerken werd geopenbaard, alsmede dat wij niet onze krachten in den lande konden ontplooien, gelijk wij dat hadden kunnen doen, indien wij, als Gereformeerden, schouder aan schouder hadden gestaan, en als één man waren opgetrokken tegen de vele vijanden. Daarbij kwam, dat mijn oog meer en meer open ging voor ons gebrek aan dege, wetenschappelijke mannen, die voor het professorenambt als aangewezen waren. Dientengevolge werd ik hoe langer hoe meer overtuigd, dat ééne gemeenschappelijke Opleiding inderdaad gewenscht was. Vandaar dan ook, dat ik mij in '99 zoo van harte verheugde in het voorstel—BAVINCK, en het deed mij bepaald leed, dat gebeurde, wat ik gevreesd had, n.l. dat de broederen te Amsterdam er zich niet mede konden vereenigen. Door dit alles bleven evenwel de Kerken in den toestand, die zooschadelijk en verlamdend op haar werkte, en mij werd het steeds duidelijker, dat wij niet uit dien treurigen toestand geraken en tot het gewenschte doel komen zouden, indien er geene bereidwilligheid gevonden werd, om wat te laten vallen van de rechten, die . . . eerlijk verkregen waren. Uit dien hoofde verklaarde ik mij dan ook bereid, toen door Dr. BAVINCK aan Ds. Bos en mij verleden jaar te Utrecht gevraagd werd, om mede te gaan met een voorstel, waarbij Z. H. G. wat water in den wijn gedaan had. Als een genoegzaam aantal Kerken, dit offer wilden brengen, ter bereiking van het doel, was ook ik daartoe bereid. Zoo stond ik toen; dat bleef mijn standpunt sinds al dien tijd; zoo sta ik nog, tot op dezen oogenblikke. Dat ik met het voorstel—Bos meeinging, kwam *niet* daar van daan,

dat ik niet *meer* wilde toegeven dan hierin voorgesteld werd, maar vond zijne oorzaak in het feit, dat (zoolang de Kerken *niet gehoord* waren en deze niet in *genoegzaam aantal* wilden toegeven) het voorstel—Bos geene schade kon doen, omreden het *in wezen*, wat de Kerken aangaat, overeenkomt met hetgeen als voorwaarde bij de vereeniging der Kerken gesteld en verkregen is.

Maar met hetzelfde recht zou ook ik kunnen vragen: Is Dr. BAVINCK nooit van standpunt veranderd? Doch Z. H. G. heeft in zijne brochure hierop in zeker opzichte een antwoord gegeven, waar hij zegt: »Hoofdzaak is voor mij niet, *hoe*, maar *dat* wij samenkomen.»

Eilieve, als men op zulk een *hoog* standpunt gaat staan, is men gedekt. Ieder ander standpunt, daaraan ondergeschikt, kan men dan innemen, en toch van zich werpen iedere beschuldiging, als zou men »veranderd» zijn. Op die wijze is het schier *altijd goed*, mits het hooge *doel* maar in 't oog gehouden en bereikt wordt. Van »veranderen» is dan geene sprake; even gerust en gemakkelijk kan men dan in de aanhangige zaak beurtelings voor de rechten der Vereeniging voor Hooger Onderwijs en voor die der Kerken pleiten; dan kan men zelfs tusschen die beide in gaan staan en aan ieder wat toegeven, zij het dan aan den een wat meer en aan den ander wat minder. Dat alles komt er dan minder op aan; de alles bezielende en leidende gedachte is: het hooge doel te bereiken. Naar de verwezenlijking daarvan jaagt men dan met inspanning van *alle* krachten, en men staart zoo op het inderdaad hooge *doel zelve*, dat een verkregen recht, eene plechtig aangegane overeenkomst daarbij uit het oog kan verloren worden. Gaarne erken ik, dat dit doel te bereiken van meet af het hooge streven van Dr. BAVINCK was.

Hoe langer hoe meer is het de innige bede en begeerte ook mijns harten geworden, dat heerlijke en hooge doel te bereiken. Maar 't is mij gansch niet onverschillig, *op welke wijze* men tot de bereiking van dit doel komt. In de droeve worsteling en bij de pijnlijke mis-

kenning, die ik, om mijn opkomen voor niets anders dan *het heilig recht*, van enkele zijden moest ondervinden, is dit mijn troost, dat meerdere, en veel hooger geplaatste personen dan ik, juist den nadruk hebben gelegd op *de wijze*, waarop men het doel bereiken wil.

Ten bewijze hiervan kan ik immers volstaan met te herinneren aan het voorstel—BAVINCK, in '99 gedaan. Toen hadden wij dat hooge doel kunnen bereiken, indien Dr. A. KUYPER Sr., Dr. RUTGERS en allen, die in dezen dachten als zij, zich hadden kunnen vinden in *de wijze* van oplossing, in genoemd voorstel aangegeven.

En evengoed als in '99, had ook nu, op de Synode te Arnhem, dit hooge doel *eendrachtiglijk* kunnen bereikt worden, indien de Professoren en de Afgevaardigden het onuitgewerkte voorstel—Bos (*in wezen* gelijk aan het voorstel—BAVINCK van '99) hadden overgenomen en uitgewerkt. Doch, zooals wij reeds opmerkten, met name Prof. RUTGERS sprak er het: »gansch onaannemelijk!» over uit. Bij vernieuwing ging het dus, ook te Arnhem, om *de wijze*, waarop het doel zou worden bereikt.

In de verschillende *wijzen*, waarop Dr. BAVINCK de oplossing gezocht en waaraan Z. H. G. in het begin zijner brochure herinnerd heeft, vonden en zij en wij blijkbaar *een zeer groot verschil*. Op de Synode te Kampen bestreed Dr. BAVINCK het door de meerderheid aangenomen amendement en stond aan de zijde der (laat ik hen ter onderscheiding zoo mogen noemen) Amsterdamsche broederen. Ook op de Synode te Dordt in '93 gingen deze hooggeleerde broederen met Dr. BAVINCK mede. In '99 evenwel, op de Synode te Groningen, keerden zij zich tegen Dr. BAVINCK en gingen wij, de Kamper broederen, met hem mede. En op de Arnhemsche Synode? Toen stonden de broederen uit Amsterdam bij vernieuwing aan de zijde van Dr. BAVINCK en de broederen van Kampen weer tegenover hem. Zóó heeft de zaak zich toegedragen, en dit kan dus door niemand worden tegengesproken. Wij herinneren haar dan ook alleen, omdat uit deze nuchtere mededeeling zonneklaar blijkt, dat men, *wederzijds*, ge-

durig al den nadruk gelegd heeft op *de wijze*, waarop men trachtte tot oplossing der zaak te komen. Hierop wilde ik thans alleen de aandacht vestigen. Want, dat er in het voorstel, door Dr. BAVINCK te Arnhem gedaan, veel meer aan Kampen wordt toegegeven, dan in '91 en '93 geschiedde, wordt door mij volmondig erkend. !

Laten wij het beeld van den wijnbeker nog eens mogen gebruiken. Vóór de vereeniging der Kerken wilde Dr. BAVINCK in de Deputatenvergadering en op de Synode te Kampen den Kamper wijnbeker overgieten in den Amsterdamschen op twee teugen na, die men het »behoorlijk medezeggenschap» en de »practische vakken» zou kunnen noemen. Daar Prof. BIESTERVELD onderricht gaf in deze vakken, zou hij thans geweest zijn de Kerkelijke Professor, die de Theol. faculteit der Vereeniging voor Hooger Onderwijs aanvulde, of wil men, compleet maakte.

Want hoe de meerderheid der Kerken er in '92 over dacht en wat dientengevolge destijds dat »behoorlijk medezeggenschap» zou beteekend hebben, weten allen, die met de zaak meegeleefd hebben, zeer goed. Ontegenzeggelijk kwam toen bij de Kamper Hoogleeraren BAVINCK, NOORDTJIZ en WIELENGA de wind volstrekt nog niet uit den hoek van 1899.

Op de Synode van Dordrecht kwamen Dr. BAVINCK en vier andere broederen met een voorstel, waarbij *ten eerste*, niet zonder recht en reden, sprake was van over-tollige goede werken, en waardoor *ten tweede*, naar ik nog altijd meen, wat den Kamper wijnbeker betreft, de helft werd overgegoten. Door te lezen, wat op pag. 37 der Notulen van de Synode van Dordrecht ons gezegd wordt, kan men zich m. i. daarvan overtuigen.

Zoo geheel anders was dit in '99! Toen kwam het voorstel—BAVINCK, in hoofdzaak door onderscheidene Provinciën overgenomen, m. i. hierop neer, dat de wijnbeker van de Theol. Faculteit der Vrije Universiteit weggenomen, de Kamper beker er voller door gemaakt en in de plaats er van gezet werd.

Het vierde, of Arnheemsche, voorstel schenkt, naar

het mij voorkomt, een groot deel uit den beker der Vereeniging voor Hooger Onderwijs en een veel kleiner deel uit den beker der Kerken in eenen nieuwen beker, die tot opschrift draagt: »de kathedr'', d. w. z. »de wetenschap.''

Maar juist omdat het een *nieuwe* beker is, moeten de Kerken, zoowel als de Vereeniging voor Hooger Onderwijs, eerst daarover gehoord worden. Dien nieuwen beker voor te zetten, buiten de Kerken of de Vereeniging om, gaat toch niet aan.

Aan den arbeid van de drie laatstgenoemde voorstellen heeft Dr. BAVINCK ontegenzeggelijk een zeer groot aandeel gehad. Gedurig en op allerlei wijzen is door hem beproefd, zijn zoo hoogstaand doel te bereiken. Te dien opzichte heeft Z. H. G. dan ook aanspraak op onze waardeering en erkentelijkheid. Des te meer is het daarom te betreuren, dat hij, en vele broederen met hem, de vrucht van den laatst geplanten wijnstok wilden plukken, toen de druiven nog niet rijp waren. En nog dieper te betreuren is het, dat zijn »Heengaan'' daarvan het gevolg is geweest. De gronden, hiervoor in de brochure aangegeven, kunnen dan ook als zoodanig niet door mij aanvaard worden. Een ieder zal dit gevoelen! 'k Veroorloof mij dan ook, die gronden eens nauwkeurig in de schaal van het recht te wegen.

De eerste grond, door Z. H. G. in Bazuin en Brochure daarvoor aangegeven, is, dat wij met de School op 't standpunt van prof. LINDEBOOM zijn overgegaan, wat velen met mij kunnen getuigen en trouwens ook uit de benoemingen voor de Theol. School blijkt, eene vergissing te zijn.

De tweede grond, dat met het *niet* geven van raad, door 't Curatorium — zie de brochure pag. 73 en 74 — de zaak — »het Heengaan'' — beslist was. Nota bene, met 5 tegen 5 stemmen, en onder die 5 tegen, drie broederen, die ter Synode of elders aan Dr. BAVINCK's zijde stonden.

De derde grond, dat »de Kerken zelve het zelfstandig voortbestaan der Theol. School niet gewenscht meer aashten'', pag. 75. Let wel, 25 tegen 15. Minder dus

dan naar prof. RUTGERS publieke berekening »de zedelijke verplichting eischte.”

De vierde grond, dat »vele broederen alzo adviseerden”, pag. 76b. Maar vele broederen adviseerden met mij het vooral in dit stadium *niet* te doen, maar te wachten tot de Kerken waren gehoord.

De vijfde grond, dat »Prof. BIESTERVELD en ik aan de minderheid niet welkom kunnen zijn”, pag. 76. En met eenparige stem hebben de Curatoren den broederen »verzocht te blijven.” Zie pag. 74b. En wat, naar pag. 77 Prof. LINDEBOOM schreef, was, natuurlijk, alleen voor zijne rekening.

*van de
Bijl.*

De zesde grond, aangegeven op pag. 79, zegt onder meer: »De reden voor het aannemen der benoeming ligt dus niet bij ons, maar bij de Kerken. Als wij gaan, dan gaan wij niet, omdat wij *willen*, maar omdat wij *moeten*, omdat de minderheid en de meerderheid er ons *zedelijk toe dwingt*.”

»*Bij de Kerken.*” Arme Kerken! Ze kenden het voorstel niet en wisten, vóór zij er zich over konden uitspreken en van de benoeming en van de aanneming niemendal af.

»*De minderheid*” dwong ons *zedelijk*. Zij verklaarde eenparig, buiten zoovele Kerken om, niet te kunnen en te mogen meegaan met het voorstel, en van de benoeming en aanneming wist ze als zoodanig niets. Als er van »*zedelijk dwingen*” sprake moet zijn, dan heeft ze, waar ze eendrachtelijk zich uitsprak en stemde, zich steeds uitgesproken in den geest van thans *niet* doorgaan, dus van »Blijven”.

»*De meerderheid*” heeft zich over de benoeming en het »Heengaan” evenmin *kunnen uitspreken*. Maar als zij de oorzaak van het »Heengaan” is, dan heeft ze veel voor hare rekening!

»Wij gaan, niet omdat wij *willen*”, schrijft Dr. BAVINCK. Nu, ik geloof van harte, dat het Dr. BAVINCK zwaar gevallen is.

Aan het Curatorium vraagden de professoren BAVINCK en BIESTERVELD:

»Kunt gij ons de gronden aangeven, waarop wij de Vereeniging voor Hooger Onderwijs zouden kunnen verzoeken, geene benoeming op ons uit te brengen? Wij weten die niet. Ook zouden wij gaarne den raad van uw College inwinnen, hoe wij in dezen hebben te handelen, al is het ook, dat wij ons hierdoor natuurlijk tot niets verbinden.»

Verschillende Curatoren hebben toen gesproken. Omdat het geheim dier zitting, naderhand, bij besluit der Curatoren, is opgeheven, mag ik mededeeling doen van hetgeen op bovengenoemde vraag door mij geantwoord is. »Gaarne», alzoo luidde het, »geef ik gronden aan en ook den raad, om in deze omstandigheden **niet** heen te gaan. En dat wel op deze gronden: *ten eerste*, omdat de Kerken, die wij dienen en aan wier Theol. School door u gearbeid wordt, over het voorstel—BAVINCK niet gehoord zijn. Wij moeten eerst eene vervroegde Synode krijgen — wacht daar op, dan wordt zij des te gemakkelijker en eerder ~~uitgeschreven~~ ^{en niet uitbrengen!}! — opdat de Kerken zich over het voorstel, naar Dr. BAVINCK's naam genoemd, kunnen uitspreken.

Ten tweede, omdat, als gij nu en zóó heengaat, de verontwaardiging bij velen groot zal zijn en diensengevolge de twist toenemen en het sluiten van den vrede moeilijker worden zal. Immers, gij kunt en wilt niet tegenspreken, dat de benoemingen en de onverhoopte aanneming ervan in het allernauwste verband staan met hetgeen ter Synode inzake de Opleidingsquaestie voorviel. (»Ik stem toe, dat ze daarmee in verband staan», zeide hierop Dr. BAVINCK.)

Ten derde, omdat gij u vergist, indien gij meent, dat allen, die tegen het voorstel—BAVINCK stemden, door onoverkomelijke bezwaren daartoe gedreven zijn. Evenmin is het waar, dat die allen zijn overgegaan op (wat men noemt) het standpunt—LINDEBOOM.

Ten vierde, omdat de Theol. School door uw heengaan ontzettend groote verliezen zou lijden, en tot *onvergetelijke* ergernis van velen *dientengevolge* wel eens kon wegwijnen.

Toen de breede discussie bēeindigd was en de vraag in stemming werd gebracht, of het Curatorium in dezen al dan niet *raad* zou geven, staakten, helaas! de stemmen, zooals ook door Dr. BAVINCK in zijne brochure medegedeeld wordt. Maar hoe dit nu den doorslag tot »Heengaan” kon, ja, *moest* geven, is mij nog altijd een diep raadsel en door en door onbegrijpelijk. En toch — wij hoorden het reeds ter vergadering, en ieder kan het thans lezen in Dr. BAVINCK’s brochure, »*dat met dit resultaat de zaak beslist was*”, d. w. z. dat de beide hoogleeraren nu de benoeming aannamen. Onbegrijpelijk, dat door *zulk* een »resultaat” eene *zoo gewichtige »zaak*” beslist werd! Want wat toch was het geval? Zooals de Professoren BAVINCK en BIESTERVELD, die er bij tegenwoordig waren, weten, werden er in het Curatorium, dat uit **tien** leden bestaat, **vijf** broederen gevonden, die wèl raad wilden geven; slechts **twee** broederen, die op de Synode tegen het voorstel-BAVINCK stemden, schaarden zich thans aan de zijde der praeadviseerende leden, de Professoren LINDEBOOM en NOORDTZIJ, die tegen het geven van raad opkwamen; terwijl de **drie** andere Curatoren, die er zich tegen verklaarden, op de Synode of elders aan de zijde van Prof. BAVINCK stonden. Wat blijkt dus? Dit, dat van de **vijf** Curatoren, die meenden, het verzoek der professoren om raad niet te moeten inwilligen, er **drie** waren, die *volstrekt niet* tegenstemden, omdat zij de zaak niet tot oplossing wilden brengen in den geest, ja, in overeenstemming met het voorstel-BAVINCK. Slechts **twee** van de **tien** Curatoren stemden *uit dien hoofde* tegen. Men houde het mij ten goede, maar is dāt een »resultaat”, om te beslissen over eene zoo hoogst gewichtige »zaak”??

Daarbij komt nog, dat redenen, die voor Dr. BAVINCK en Professor BIESTERVELD, zoowel als voor anderen en mij tot de »publieke geheimen” behooren, toen en daarna medegewerkt hebben, om het »Heengaan” niet te voorkomen noch het blijven aan de Theol. School te Kampen, al was het maar voor enkele jaren, te bevorderen. Dewijl Dr. BAVINCK dit alles weet, blijft het mij onbegrijpelijk

*Waarom
H 54*

hoe hij schrijven kan, dat met deze stemming, d. i. met dit resultaat, de zaak beslist was.

Naar mijne vaste overtuiging is het dan ook eene ernstige fout geweest, dat men reeds ter Synode, toen besloten was, geene uitvoering te geven aan het voorstel—BAVINCK c. s., over de benoeming der beide Professoren is gaan onderhandelen. Het niet uitvoeren van een voorstel, waartoe — nota bene! — besloten werd op voorstel van Ds. VAN SCHELVEN dat daarenboven door de Kerken *niet* gehoord was; dat bovendien geheel *nieuwe* elementen bevatte; het niet uitvoeren van *zulk* een voorstel was de dadelijke oorzaak der onderhandelingen, zooals Dr. BAVINCK in het volle Curatorium verklaard heeft.

De Professoren, die toch evenzeer als de Kerken zelve, geroepen zijn, om de belangen der Kerken op de Synode te behartigen, gingen, toen gebeurd was, *niet* iets dat nog nooit plaats greep, maar wat ook de Synode te Groningen gedaan had, n.l. het afwachten van betere tijden aan het onderhandelen, om de Kerken, in hare Theol. School te berooven van schier onmisbare krachten!

Toen Dr. BAVINCK, naar zijne eigene mededeeling, tijdens de Synode met mij sprak over hetgeen te dezen zou kunnen gebeuren, is door mij gezegd: »Gij weet beter dan ik, dat het niet alleen, maar toch ook om u te doen is; de toekomst der School hebt gij m. i. daarom voor een groot deel in handen; dientengevolge is uwe verantwoordelijkheid verbazend groot; daarom, wacht, totdat wij weten, dat een genoegzaam aantal Kerken bereid is, om mede te gaan».

Maar het mocht niet baten! Helaas, de onderhandelingen, reeds ter Synode aangevangen, werden voortgezet, en leidden tot het bekende en zoo droeve einde.

Deze dingen goed te keuren, is mij onmogelijk!

Voor het ideaal van ééne gezamenlijke Opleiding, en voor alles, wat er voor pleit, heb ik hoe langer hoe meer oog en hart gekregen; doch de wegen, die ingeslagen worden, om tot de verwezenlijking van dit doel te geraken, zijn mij alles behalve om het even.

Dat de tegenstand, vooral in de laatste maanden, vaak groot en meer dan eens bitter was, ach, dat weet ik en stem ik toe. Na de Synode is het op onze Curatorenvergaderingen door mij menigmaal diep gevoeld, dat er een offer van zelfverloochening aan het fijn gevoelig hart van Professor BAVINCK gevraagd werd. Maar m. i. kon hij het brengen, omdat zoowel de Curatoren als de Studenten der School hem eerden en liefhadden. Zijne vrees, dat een ander »standpunt», dan het zijne, zou zegenvieren, zou beschaamd zijn geworden. Neen, het was eene vergissing, toen onze beminde Professor meende, dat hij heen **moest** gaan! Noch de meerderheid, noch de minderheid heeft hem daartoe *gegronde* reden gegeven. Immers, hetgeen de meerderheid deed, ging lijnrecht in tegen hetgeen door de Synode te Groningen destijds gedaan is; het was *in strijd* met hetgeen de Synode in '93 besloot; wat alles zegt: het was *vertreding* van de voorwaarden, in '92 bij de vereeniging der Kerken heilig aangegaan. Eene stemmenmeerderheid in dit *niet-gewone* maar buitengewone geval — wijl immers recht en trouw richtsnoer moeten zijn! — baatte niemendal. Het nemen van zoodanige besluiten, als de meerderheid deed, kan eerst en alleen verklaard worden, wanneer men dit buitengewone geval tot een gewoon geval maakt of als een gewoon geval aanziet. Als gegeven wordt, hetgeen overeengekomen en beloofd is, al is het dan ook in eenigszins anderen vorm, gelijk met het voorstel—BAVINCK in '99 het geval was, dan is er veel, zoo niet alles voor te zeggen, om door te gaan, ook al komen anderen daartegen op. Doch zoo staat het geval thans niet! Het voorstel van Arnhem is **in wezen** *niet* gelijk aan dat van '99.

Als Dr. BAVINCK mij tegenwerpt, dat het Arnheemsche voorstel niet uitgevoerd is, dan luidt mijn antwoord: welnu, indien dan de Theol. School ook door *geene andere* besluiten is afgebroken, is er geene enkele reden voor uw beweren, dat de meerderheid u genoodzaakt heeft, om heen te gaan. Ligt daarentegen de reden van uw »Heengaan» wel in besluiten, die door haar genomen zijn, dan

heeft zij de Theol. School dermate afgebroken, dat het voor u eene der oorzaken is, waarom gij moest heengaan. En dat deed zij met advies — om maar niet te zeggen onder den invloed! — van de Professoren RUTGERS en H. H. KUYPER. Was dat afbreken zóó, dat Dr. BAVINCK óók dientengevolge heen moest gaan naar of tegen het heilig accoord, in '91 en '92 aangegaan en in '93 en '99 bezegeld? Was het naleving van »de zedelijke verplichting» waarvan Dr. BAVINCK voor eenige maanden in *De Bazuin* gewag maakte? Immers het tegendeel! Maar hoe ter wereld is het dan toch mogelijk, dat hetgeen **in strijd** is met de *vrijwillig* aangegane *zedelijke* verplichtingen Dr. BAVINCK kan en mag nopen, om heen te gaan van eene School, die alzoo behandeld wordt? Waar het voor mij de vraag geldt van recht of macht, kan en mag ik niet anders dan, zonder te vleien of te sparen, de zaak naar mijn vermogen in het volle daglicht plaatsen.

Naar mijne innige overtuiging toch was en is er slechts **één** **weg** om, met naleving van »de zedelijke verplichtingen», tot eene gemeenschappelijke Opleiding te komen.

Deze weg is door Dr. A. KUYPER Sr. aangewezen en open gelaten, toen Z. H. G. de Deputaten der Chr. Ger. Kerken een en andermaal verklaren liet, dat het niet de bedoeling van de voorwaarde was, dat er geene sprake mocht zijn van eene gemeenschappelijke Opleiding, als er nog slechts ettelijke Kerken waren, die de naleving van de aanvaarde bedingen eischten. Als het *slechts ettelijke* Kerken waren, die aan de naleving dier bedingen vasthielden, dan mocht het tot eene gemeenschappelijke Opleiding komen, omreden die weinigen het anders wel altoos onmogelijk konden maken. En — waren het te Arnhem »slechts ettelijke Kerken»? O, zeer ver is het er vandaan! Niet slechts ettelijke, maar nog een **even groot** aantal Kerken was er tegen, als bij de vereeniging in '92. Maar, zal men zeggen, deze minderheid had hare vertegenwoordigers ter Synode. 't Is zoo; doch het is ook

waar, dat deze vertegenwoordigers het niet voor hunne rekening namen, een accoord aan te gaan volgens het voorstel—BAVINCK c. s. Dat mochten en konden zij niet. Het was een *nieuw* voorstel en moest dus eerst door de Kerken worden gehoord. Zeker, als zij het voor hunne rekening hadden genomen, dan was het in de eerste plaats ook voor hunne rekening geweest, en de Synode had kunnen doorgaan. Doch nu zij dat, met verklaarbare voorzichtigheid, niet deden, mocht men niet voortgaan. Zeer wijs heeft de Synode dan ook gehandeld, toen zij, wat het hoofdpunt betreft, nl. om de twee inrichtingen tot ééne Opleiding te vereenigen, alzoo deed. Dat zij niet voortging, was **geene genade**, maar **naleving van de heilig aangegane zedelijke verplichtingen**.

Toen de Synode in hare laatste zittingen op voorstel van DS. VAN ANDEL besluiten ging nemen, waardoor, volgens de kenschetsing van Dr. BAVINCK zelf (in *De Bazuin*), de Theol. School afgebroken werd, ging zij ontegenzeggelijk in, al was het ook slechts eenige schreden, tegen hetgeen overeengekomen was.

Dat genomen besluiten, die *tegen* een accoord ingaan en dus onmogelijk goed kunnen zijn, voor Dr. BAVINCK eene geldende reden kunnen opleveren, om eene School, die daardoor getroffen wordt en daaronder lijdt, te verlaten, gaat voor als nog, ook bij den besten wil, mijn verstand te boven.

Doch de minderheid had m. i. nog iets meer moeten doen, dan zeggen: wij nemen het besluit der meerderheid niet voor onze rekening. Zij had, toen de meerderheid dat vroeg, niet alleen pogingen moeten aanwenden om, onder nadere goedkeuring der Kerken tot vereffening te komen, maar tevens ook het voorstel moeten doen om met *het* voorstel (of de voorstellen) naar de Kerken te gaan, teneinde haar te hooren en haar te laten beslissen. Gulweg wil ik het bekennen, het heeft mij gespeten, al had ik mogelijk alleen gestaan, dit voorstel niet gedaan te hebben. 'k Heb dit mijzelven dan ook als eene fout aangerekend. Maar leed — meer dan wij zeggen kunnen —

heeft het mij en velen gedaan, dat Dr. BAVINCK, zooals uit zijn schrijven in *De Bazuin* en in de brochure blijkt, toen bij vernieuwing zijne welgemeende pogingen schipbreuk leden, en hij — doch ten onrechte, — de vrees koesterde dat het standpunt van Professor LINDEBOOM zegevierde en de Theol. School de sympathie der meerderheid verliezen zou, het oor geleend heeft aan de aanzoeken, om heen te gaan, die in dat droeve oogenblik plaats hadden; alsmede, dat door Z. H. G. de onderhandelingen zijn ingewilligd, die daarop gevolgd zijn. Als de beide Hoogleeraren gebleven waren, was er geen gevaar geweest, dat de School de sympathie verliezen en tot eene kleine partij behooren zou.

Die benoemingen kunnen wèl verklaard, maar m.i. nooit goedgekeurd worden. De broederen houden het mij ten goede, maar die onderhandelingen en benoemingen zijn naar het zedelijk recht alleen goed te keuren, indien zij een *gewoon geval* golden, doch *in dit geval niet*, want, evenals bij de besluiten over de School, hebben wij ook hier niet met een gewoon, maar met een *geheel buiten-gewoon geval* te doen. Ik wil dit nader toelichten.

In de eerste plaats zeide ik: die benoemingen kunnen wèl verklaard worden. Dat kunnen zij, 1° omdat het, gelijk velen met mij weten, reeds lang om Dr. BAVINCK te doen was; 2°. omdat — nu Dr. KUYPER tot eenen anderen werkkring geroepen is — voor het professoraat in de Dogmatiek de evenknie van Dr. BAVINCK onder de Gereformeerden in Nederland niet gevonden wordt; 3°. omdat tot heil van de Nederlandsche jongelingschap en van de Gereformeerden elders de Universiteit in haren bloei niet tanen, maar veeleer toenemen moet; 4°. omdat de toegezegde wet op het Hooger Onderwijs het bezetten der leerstoelen meer dan wenschelijk maakte.

Gewis, het doel is uitnemend; maar — of de ingeslagen weg alzoo ook mag worden genoemd, blijf ik nog altijd sterk betwijfelen.

Vandaar dan ook, dat ik in de tweede plaats er de aandacht op vestig, dat in *De Herauld* die benoemingen

opgeheel andere gronden worden verdedigd, dan door Dr. BAVINCK in *De Bazuin* en in zijne brochure. Een zeer opmerkelijk verschijnsel alzoo! Het zijn broederen, die het beiden weten kunnen. De Redacteur van *De Heraut* maakt er een zeer *gewoon* geval van, terwijl Dr. BAVINCK zijn »Heengaan» op gansch andere, *ongewone*, gronden verdedigt. In *De Heraut* toch lezen wij: »De Vrije Universiteit begeerde Dr. BAVINCK al vóór vele jaren, en Z. H. G. verlangde al sinds jaren aan eene Universiteit onderwijs te geven». Dat is volkomen waar en van algemeene bekendheid. Maar na de vereeniging der Kerken was de casus positie eene gansch andere geworden, dan zij was vóór dien tijd. Officiëel werd Dr. BAVINCK sinds dien tijd dan ook niet meer benoemd. En gelukkig ook, want ware dit geschied, de verontwaardiging zou groot geweest zijn. Zouden, bij het gebrek dat zich in onze Geref. Kerken laat gevoelen aan *aangewezen* Professoren voor de Dogmatiek, zelfs alle officieuze aanzoeken niet gelijk gestaan hebben met het doorhakken van den knoop? Zou zulk eene handelwijze, uit hoofde van de nauwe verwantschap, die sinds '92 bestond, geen weezin verwekt hebben in alle edele en oprechte harten?

In de eerste plaats veroorloof ik mij te zeggen, al aanvaard ik in het minst niet de gronden, waarop Dr. BAVINCK het *niet-»Blijven»* maar »Heengaan» verdedigt, dat ik desniettemin de aanzoeken, de onderhandelingen en benoemingen onmogelijk als een *zeer gewoon* geval, dus als daarmee gelijk staande, kan beschouwen. Om dit in het licht te stellen, herhaal ik het beeld, door mij gebruikt. Er zijn twee zustergroepen, elk bestaande uit vijf personen, die ieder eene zaak hebben, waaraan eene eigene inrichting tot opleiding voor de zaak verbonden is. Om gewichtige redenen houdt de eene groep gedurig bij de andere aan om de beide zaken te vereenigen, en alzoo tot ééne gemeenschappelijke zaak te maken. Hierover wordt onderhandeld, doch drie van de vijf uit de eene groep wijzen het voorstel tot vereeniging der beide zaken nadrukkelijk van de hand, omdat zij hare eigene inrichting tot opleiding

beslist houden wil. Na lange onderhandelingen wordt eindelijk het aanzoek ingewilligd. Edoch, onder deze **zeer uitdrukkelijke, goed beschrevene, volledig onder- teekende** voorwaarde, *dat de eene groep hare eigene inrichting tot opleiding behouden zal.* De vereeniging der beide zaken is alzoo tot stand gekomen **met behoud** van de eigene inrichting. Doch wat gebeurt? Nu de vereeniging der beide zaken maar eenmaal tot stand gekomen is, gaan de vijf uit de eene groep met de twee uit de andere, (die het eigenlijk van meet af reeds met elkander eens waren) *tegen de plechtig aangegane overeenkomst in*, met zeven tegen drie stemmen besluiten, om van de beide inrichtingen ter opleiding nu ook ééne, gemeenschappelijke te maken. Zou die handelwijze door het publiek, indien het volkomen met de toedracht dezer zaak op de hoogte was, als een zeer gewoon geval beschouwd worden? Zou zulk een ingaan, juist tegen het punt, dat als voorwaarde van vereeniging was gesteld, wel door iemand, in goede trouw, rechtvaardig, billijk en oorbaar genoemd kunnen worden? Kan men zulk een ingrijpen van de meerderheid ooit der minderheid als schuld aanrekenen? Zou men over zulk eene daad niet luide wraak roepen? Kan men zulk eene vertreding van gestelde en aanvaarde voorwaarden wel met eenen anderen naam bestempelen dan met dien van schreiend onrecht? Immers, neen! Meer nog. Als dan de Voorzitter der gemeenschappelijke samenkomst, wijl de drie, de minderheid, zich houden aan hetgeen plechtig overeengekomen is, de woorden bezigde: »Naar het godvruchtig gebruik der vaderen is het de vraag, of de minderheid zich conformeert (onderwerpt) aan het besluit der meerderheid», zou dan, bij zulk eene rechtskrenking, het woord »godvruchtig» op zijne plaats zijn? Zouden de drie niet pijnlijk getroffen worden bij het hooren van dit woord »godvruchtig» in verband met eene daad, die tegen alle recht ingaat? Zou de minderheid dat woord onder deze droeve omstandigheden aanvaarden? Zouden onze vrome vaderen in eene zaak als deze van een »godvruchtig gebruik» gesproken hebben? In ernste, zouden onze

vaderen het *godvruchtig* genoemd hebben, wanneer, ter oorzaak van het eenmaal verkregen **recht** het besluit niet werd uitgevoerd, de zeven, de meerderheid, nu heengingen en van de zustergroep de voor den bloei harer eigene opleiding onmisbare personen aanzochten, benoemden en tot zich trokken? Zou dat *godvruchtig* zijn? Zou zulk eene daad ook onder den naam van een »godvruchtig gebruik» kunnen doorgaan?

Ik behoef dit beeld niet over te brengen. Het spreekt voor zich zelve luide en droevig genoeg! De zustergroep noemde ik de groep, die benoemde en onmisbare krachten tot zich trok; en dat wel op grond hiervan: omdat, toen om eene tweede collecte voor de Theol. Faculteit aan de Vrije Universiteit werd gevraagd, dit verzoek ook werd aangedrongen door de opmerking dat zij, laat het niet zijn formeel, dan toch feitelijk, was de eigene inrichting van de *B-Kerken*. Trouwens, het was niet de Vereeniging voor Hooger Onderwijs als zoodanig, die eene tweede collecte vroeg, maar dat deden de praeadviseerende leden en de Afgevaardigden der Kerken. En toen zij dit voorrecht van de Kerken verkregen hadden, gingen de broederen pogingen in het werk stellen, om de beste, ja, volgens mijne meening, de onmisbare krachten van de eigene inrichting der zustergroep tot zich te trekken. Nog meer. De zustergroep moest nog verder afgetakeld worden. Aan hen toch, die hunne opleiding genoten aan de inrichting der A-groep werd op de colleges medegedeeld, dat, zoo zij medegingen naar de inrichting der B-groep hun *thans* voorrechten zouden verleend worden, die *vroeger* meer dan eens **geweigerd** waren. En — let wel! — naar de eigene mededeeling van Professor BIESTERVELD op de Curatorenvergadering — ze was eene publieke — zouden deze voorrechten, *na zeer korten tijd*, evenmin als vroeger gegeven worden. Ja, genoemde Professor voegde er ten aanhooren van al de Curatoren en Professoren aan toe: »Het zou illoyaal zijn, dit *na dien tijd* nog te doen». Deze uitspraak ging mijn verstand te boven en ik kon de vraag dan ook niet onderdrukken: »Maar is het

dan **niet** illoyaal, dat thans wèl te doen? Is het niet illoyaal, na eerst twee Hoogleraren van deze inrichting gezocht te hebben, nu daarenboven ook hare studenten nog tot zich te trekken?" Op deze vraag gaf noch Professor BIESTERVELD, noch iemand anders eenig antwoord. Oordeelt allen, is dat recht, billijk, eerlijk, trouw? »Intusschen buigt menige ziel zich diep ter neder. Ook de mijne". (Bazuin no. 1 Ds. NOTTEN). Maar dan omdat het recht op de straten vertreden ligt en de plechtig aangegane overeenkomsten ter zijde gesteld zijn. De macht heeft gezegevierd, het recht is onderdrukt! 't Is een consciëntiekreet, dien ik niet *kan* inhouden, maar *moet* uiten.

De droeve gevolgen van dit alles zijn dan ook niet achtergebleven. Behalve de jeugdige en alzoo beste onderwijskrachten zijn ook meer dan de helft van de Theol. studenten heengegaan naar de Vrije Universiteit.

Aan de Theol. School zijn niet minder dan drie harde slagen toegebracht. Eén, ten 1e, door de besluiten van de meerderheid. Met vrije consciëntie kon Dr. BAVINCK dienaangaande dan ook schrijven: »Terwijl de Theol. School door de Synode op allerlei wijze werd achteruitgezet, is de Vrije Universiteit door haar met liefde bejegend." Eén, ten 2e, door haar het jeugdige, beste bloed af te tappen door de benoeming van twee harer Hoogleraren. Eén, ten 3e, doordien vroeger geweigerde, doch thans verleende, voorrechten haar nu reeds, dus *aanstands*, van de meerderheid harer studenten berooven. (Volgens *De Stand-aard* toch gingen 27 studenten heen, terwijl er 25 bleven!

Ter wille van de minderheid, zegt Dr. BAVINCK, liet de Synode de Theol. School nog afzonderlijk bestaan. Ja zelfs is, volgens eene uitlating van dezen Hoogleraar, de School aan de minderheid cadeau gedaan. Dat hoorende, voelde ik de gedachte in mij opkomen: het ergste voor die minderheid is, dat zij tegelijkertijd in **de macht** der meerderheid blijft!

Maar, gedane zaken nemen geen keer. Te maken, dat hetgeen geschied is, niet heeft plaats gehad, behoort tot de onmogelijkheden. Die zware slagen zijn onze alma

mater toegebracht. Het doet pijn! Het hart van vele harer kinderen bloedt onder de diepe wonden, die haar zijn geslagen. Bij het gebeurde op »Seinpost» komt, naar ik geloof, dit een en ander als een tweede, onvergetelijk droevigheid mede ten laste van de Vereeniging voor Hooger Onderwijs. Hoe jammer! Zij had de liefde van allen *moeten* en *kunnen* verwerven. Ik bid de broederen, wyl het mij om waarheid en recht, om vrede en saamwoning in onderlinge liefde te doen is, mij *op goede gronden* te overtuigen, wanneer ik dwaal. Dit weet en erken ik, dat er studenten zijn, die, omreden *allen* in liefde, bijzonder aan Dr. BAVINCK zijn verbonden, zelve meewilden, maar de vraag is hier slechts: was het teeder en goed van de Vrije Universiteit, dat thans op de aangegevene wijze in de hand te werken?

O, hoe gaarne had ik het, voor zoo ver dat nog mogelijk was, wederzijds alles willen zien uitwisschen en bedekken, met den mantel der liefde, gedachtig aan het groote doel! En dat had m. i. gekund, door den weg te bewandelen, ons in '91 door Dr. KUYPER Sr. aangewezen. De Kerken hadden bij vernieuwing in Generale Synode moeten worden saamgeroepen, om haar de vraag over te leggen, of zij, nu inderdaad zooveel is toegegeven, niet met schier alle stemmen besluiten konden, de ééne gemeenschappelijke Opleiding het aanzijn te geven. Nog altijd geloof ik, dat de Kerken, kennis nemend van het voorstel—BAVINCK c. s. in genoegzamen getale bereid gevonden zouden worden, om hare Theol. School de meest eervolle plaats te geven, die zij, *in deze omstandigheden*, verkrijgen kon. Naar mijne overtuiging zouden de Kerken hebben ingezien, dat gedane zaken toch geenen keer nemen; dat vergeven en vrede maken roeping en heilrijk is. Ja, zou ook de liefde voor de patiënte, die schier naakt uitgetogen aan den weg ligt, er haar niet toe gedrongen hebben? Ach, dat wilden de Professoren LINDEBOOM en NOORDTZIJ niet; daartegen verzette zich, om uiteenloopende redenen, de helft der Curatoren; daar hebben ook de broeders VAN SCHELVEN en VAN ANDEL, bij de

! Sic
toen of nu?

benoemingen, die nu moesten plaats hebben, niet toe medegewerkt, naar ik meen, ook om verschillende redenen. Tenminste op de Synode stonden deze beide broederen niet naast, maar tegenover de evengenoemde Professoren. Zelfs toen Ds. VAN SCHELVEN het welbekende, door de Synode aangenomene, voorstel deed, bevatte het in zijne inleiding eene vrij scherpe afkeuring over de daad der minderheid, en sprak Z. E. W. vooraf van de »coöptatie» (elkander benoemen) der professoren in het voorstel— BAVINCK. Dr. H. H. KUYPER, de helft der Curatoren, de helft van de Deputaten, die voor de benoeming van Professoren aan de Curatoren zijn toegevoegd, en zeer veel Kerken, die vroeger tot de minderheid moesten gerekend worden, hebben dien weg willen inslaan, om alzoo een einde te maken aan den bangen broederstrijd. Zij wilden het gebeurde met *den mantel der liefde* bedekken, en de uitgetogen patiente niet half dood, ja meer dan half dood laten liggen, om haar aan bloedarmoede te laten wegsterven. Meer dan half dood; want van de 52 studenten zijn er 27 naar Amsterdam gegaan en van de 25, die nog te Kampen blijven, zijn er 14, die vóór de groote vacantie examen willen doen, en wellicht ook met het oog daarop te Kampen blijven. En waar zal de trek van hen, die nog kiezen moeten, nu heen zijn?

Doch om van deze Kerken niet langer te spreken — zij gaven mij daartoe geen mandaat — spreek ik liever voor mij zelven en zeg: de illusiën, door de Professoren LINDEBOOM en NOORDTZIJ meer dan eens in onze publieke vergaderingen geopenbaard, koester ik niet, sinds aan de School zulke zware slagen zijn toegebracht. In Afrika heeft ook de macht over het recht gezegevierd. Onze arme stamverwanten moesten bukken met het recht aan hunne zijde. De macht van Engeland triomfeerde, na eene bange en hardnekkige worsteling. En nu heb ik nooit behoord tot die Nederlanders, die wilden, dat de Burgers tot vernietigd wordens toe doorvochten, in plaats van vrede te zoeken en te sluiten. Evenmin wil ik dit in dezen onverkwikkelijken strijd. Het vaandel des

rechts met mijne, voor de overmacht bezwijkende, armen omklemmende, sluit ik liever vrede, dan voort te gaan met eenen strijd die op vernietiging moet uitloopen. Ik geloof dan ook niet, dat zelfs twee barmhartige Samaritanen, zoo zij de patiente niet spoedig mee in de herberg brengen, maar op den »lig"plaats verbinden willen, bij machte zullen zijn, haar te boven te doen komen, alles wat zij leed. Doch laat ik hier bij voorbaat mogen opmerken, dat ik een ieder het recht ontzeg, om alles, wat tot deze gelijkenis behoort, mij toe te rekenen terwille van hetgeen ik van haar gebruik. Zoover zij, ter kenschetsing van de feiten, door mij gebruikt wordt, neem ik haar in dezen slechts voor mijne rekening. Waarlijk, het doet mij leed, dat velen de School thans laten »liggen". Dr. H. H. KUYPER, die — ik zeg er hem dank dank voor — alles, wat mogelijk is, deed om onze zwaar gewonde alma mater in eene goede herberg te brengen, heeft, vanwege den tegenstand harer heterogene »vrienden", daarvoor blijkbaar ook den moed verloren.

Ook Dr. RUTGERS spreekt thans in *De Heraut* in den geest van : »'t is jammer, maar daar is nu niets aan te doen !"

Natuurlijk, zeker weet ik het niet, maar toch veroorloof ik mij de vraag : Als de benoemingen der beide Hoogleeraren en de toegezegde voorrechten aan de studenten niet zulk eene gewenschte uitwerking hadden gehad, zou dan ook op de lange baan zijn geschoven, hetgeen de Synode met het oog op deze quaestie mogelijk maakte, door vele Kerken en Classes reeds begeerd werd, en — ik houd er mij van overtuigd — weldra ook door de Provinciën verlangd zou zijn, indien *De Heraut* Prof. BAVINCK en Prof. RUTGERS den moed op eene vervroegde Synode niet opgegeven hadden ?

Wat voor eene vervroegde Synode pleit, schreef ik reeds voor maanden in de *Zuider Kerkbode* en Ds. v. D. LINDEN nam het met instemming over in de *Kerkbode* voor 's-Gravenhage (Nov. 1902), waar het luidt :

„Om der kerken wille, die tegen waren, stemde ook broeder LITTOOLJ tegen. Dit zij nu zoo !

Maar nu verblijdt het ons dan ook te meer, dat *hij* een der eersten is, die de noodzakelijkheid inziet en erkent van een vervroegde Synode. De gronden, die haar aanbevelen, zijn z. i. de volgende:

1°. dat de *voortdurende*, het kerkelijk leven verkankerende quaestie moet weggenomen worden;

2°. dat de eenheid, de rust en de vrede in de Kerken, door het wegnemen van deze quaestie, zullen verkregen worden;

3°. dat door haar weg te nemen, in den loyalen weg, en daarom in liefde en vrede en met gemeenschappelijke instemming, de wetenschappelijke krachten worden vereenigd tot heil der Kerken en van allen, die opgeleid worden voor den dienst des Woords.

4°. dat daardoor de Vrije Universiteit, die ook een gave Gods is, aan ons volk, ons land en andere landen gegeven, de liefde van allen zal verkrijgen, en dientengevolge sterker en sterker zal worden, en alzoo meer en meer ten zegen zal zijn;

5°. dat de Kerken, door wier leden bijna alles moet betaald worden, dan de kosten aan *twee* inrichtingen voor de opleiding, en thans aan wellicht *drie*, in casu, onnoodige benoemingen, verbonden, kunnen sparen;

6°. dat daardoor de Theol. School, die ook een gave Gods is en de liefde van velen heeft, bewaard wordt voor een onverhoopt, onvergetelijk-prikkelend wegsterven;

7°. dat — om niet veel van het genoemde onmogelijk te doen zijn, denk aan de benoemingen (inplaats van de professoren BAVINCK en BIESTERVELD) en hetgeen daaruit voortvloeit en er achter ligt — er ontegenzeggelijk geen drie jaren kan gewacht worden, maar er haast moet worden gemaakt:

8°. dat, naar hij vastelijk gelooft, nu de kerken voor de bekende feiten zijn geplaatst, zij, zonder ze dáárom goed te keuren, maar met het oog op hetgeen boven genoemd is en op nog meer, de *vrede* oplossing der quaestie, met eene zeer groote meerderheid van stemmen zullen begeeren.

Wij stemmen hiermede volkomen in, evenals met zijn woord uit de laatste *Zuider-Kerkbode*: „Gaan wij, zooals het nu staat, den nieuwen toestand in, dan is, naar ik vrees, de ellende niet te overzien en worden de kosten ondragelijk.”

Ds. Bos en Professor NOORDTJIIJ schrijven in hunne brochure, dat het, na de benoemingen te Kampen, nog even goed tot ééne gemeenschappelijke Opleiding kan komen, als vóór dien tijd. Dit nu is *niet* zoo, wij weten wel beter. Dat kan alleen dan, als de nieuw benoemde broederen zeggen: wij hebben voor de oplossing van de quaestie alles over en zullen daarom ons weer als predikant beroepbaar stellen, indien eene vervroegde Synode, met meerderheid van een *genoegzaam* aantal Kerken, besluit de twee inrichtingen tot ééne gemeenschappelijke te maken.

In die goede verwachting wenschte ik, nu — ondanks velen — de benoemingen toch geschied zijn, dat er tot het verkrijgen van eene vervroegde Synode was *en nog werd voortgewerkt*.

Gewis, het kan nog, wanneer maar de Kerken, in classes en provinciale Synoden vergaderd, zich believen uit te spreken, en eene vervroegde Synode dientengevolge samenkomt en een besluit neemt in den geest van 't voorstel—Bavinck c. s.

Het zal onvergetelijk zijn voor duizenden, als onze Theol. School moet wegsterven! Zij is ons van onzen God gegeven. Als een dierbaar kleinood is zij ons door de vaders der scheiding nagelaten! Zij had de liefde van duizenden bij duizenden! Door de goede gunste onzes Gods was zij bijna reeds *eene halve eeuw* tot grooten zegen! Tot voor korten tijd stond zij daar nog in den vollen rijkdom van haren schoonen bloei!

De meerderheid en de minderheid moesten vergeven en vergeten; en, eer de dood is ingetreden, als een barmhartige Samaritaan, haar in de aangewezen herberg brengen, waar de wonden kunnen geheeld worden en het gemeenschappelijk voortleven gewaarborgd is!

Daartoe helpe ons de barmhartige Hoogepriester, die medelijden wil hebben met al onze zwakheden! Dat bidden wij met de woorden van Daniël: »O Heere, hoor! o Heere, vergeef! O Heere, merk op en doe het, vertrek het niet! Om Uws Zelfs wille, o mijn God! want Uwe stad en Uw volk is naar Uwen Naam genoemd"!

N A S C H R I F T.

Toen door mij, op pag. 19 en 20 dezer brochure, iets van het historisch verloop der quaestie, die ons bezig houdt, werd medegedeeld, had ik zelfs geen flauw vermoeden, dat, hetgeen op evengenoemde bladzijden beschreven is, vóór deze arbeid ten einde liep, nog weer zou opduiken. Niemand minder dan de geachte Redacteur van *De Heraut*, gaf, zeker om uit het oogpunt van 't recht te verdedigen hetgeen op en door de Synode te Arnhem geschiedde, inzake deze quaestie, eene exegese van hetgeen in '91 en '92 overeengekomen is, in het bijzonder van de woorden :

„dat de Vereenigde Kerken over de *regeling* dezer zaak later, indien noodig, hebben te oordeelen.”

Het *recht*, om veranderingen te brengen in *hetgeen overeengekomen is*, werd door Z. H. G. uit *die woorden* afgeleid. Daartegen nu kwam, in een ingezonden stuk, Ds. WESTERHUIS met recht en reden op. Tegenover Ds. WESTERHUIS beriep zich toen de Redacteur van *De Heraut* op hetgeen door mij vóór eenige weken in *De Bazuin* was gememoreerd, dat namelijk door Dr. KUYPER Sr. de weg om tot eenheid van opleiding te komen was opengehouden, door, bij de overeenkomst den Deputaten der Chr. Ger. Kerken een- en andermaal de verklaring te ontlokken, dat, wanneer slechts eenige Kerken tegen waren, zou mogen doorgedaan worden.

Ds. WESTERHUIS schreef daarop, dat hetgeen Ds. LITTOOLJ had herinnerd en de Redacteur van *De Heraut* tegen zijn schrijven heeft aangevoerd, niets te maken heeft, met hetgeen tusschen hen in geschil was. Hierin nu ben ik het geheel met Ds. WESTERHUIS eens; maar

druk mij nog iets sterker dan hij uit, door er de aandacht op te vestigen, dat Dr. KUYPER Sr. den door mij gememoreerden weg immers niet een- en andermaal had behoeven te openen, *indien hetgeen was overeengekomen reeds meer gaf*, m. a. w. zoo iedere latere Synode, *krachtens de overeenkomst*, de geheele overeenkomst op zijde kon zetten. Nota bene, de meerderheid, om dat te doen, was er, vóór de overeenkomst werd aangegaan. Was het zoo, als onze hooggeachte Redacteur van *De Heraut* verklaarde, kon men krachtens het overeengekomene terstond en gedurig op het overeengekomene terugkomen, dan heeft Dr. A. KUYPER Sr., in het door mij gememoreerde, een en andermaal overbodig werk gedaan, sterker nog, de door hem *gewenschte positie* verzwakt.

De Redacteur van *De Heraut* zal mij wel veroorloven, hem te verzoeken, om dit van onzen Dr. KUYPER Sr. niet te veronderstellen; want Z. H. G. wist en weet, Gode zij dank, zeer goed wat hij deed en doet.

De Redacteur van *De Heraut* wist ook wel wat hij deed, toen Z. H. G. tegenover de opmerkingen van Ds. WESTERHUIS de hulp van Dr. RUTGERS inriep, wijl deze bij het aangaan der overeenkomst tegenwoordig was.

Velen toch weten daarenboven met mij, dat de zaak, als deze Professor gesproken heeft, voor duizenden vrouwen en mannen, zoo goed als uitgemaakt is.

'k Hoop, dat die duizenden het mij ten goede zullen houden, dat ik, met betuiging van mijne ongeveinsde hoogachting voor Dr. RUTGERS, toch vóór en ná *niet* wensch te behooren tot die van Thessalonica, maar wél tot die van Beréa, (Hand. 17 : 11).

Den Heere onzen God, en Hem alleen, onvoorwaardelijk te volgen, zie, dat was sinds jaren de bede van mijn hart.

In *De Heraut* van 4 Januari l.l. voldeed Dr. RUTGERS aan 't verzoek van den Redacteur van *De Heraut*. Z. H. G. schreef een zeer groot en belangrijk artikel over de zaak, in geschil tusschen den Redacteur en Ds. WESTERHUIS.

Dr. RUTGERS maakte in dat artikel een paar beteeke-

nisvolle reserves maar gaf overigens de exegese, die door den Redacteur van *De Heraut* en door éenen broeder op de Synode te Dordrecht (1893) ook gegeven, maar toen en meermalen door Dr. KUYPER en Dr. BAVINCK, die, bij de onderhandelingen ook altijd tegenwoordig waren en meest alles stelden en bespraken, *een en andermaal gewraakt is*.

Daarom roep ik, daar het hier om het recht der Kerken gaat, deze even hooggeachte mannen tot getuigen, waar ook ik in dezen van prof. RUTGERS moet verschillen.

'k Verzoek pag. 19 en 20 dezer brochure te lezen, wjl door mij hierover werd geschreven, vóór ik in de verste verte kon vermoeden, dat deze gewraakte exegese bij vernieuwing, en wel door den Redacteur van *De Heraut* en daarna door Dr. RUTGERS zou gegeven worden.

Volgens deze exegese zouden de Kerken in '91 en '92 overeengekomen zijn, dat bijv. één jaar na datum rechtmatig, met 25 tegen 15 stemmen kon besloten worden, dat de eigene Inrichting der Kerken zou worden opgeheven.

Dat »regelen» van alles wat uit het overeengekomene voortvloeide, en hetgeen voorts bepaald is, geen *opheffen* beteekent, moet, dunkt mij, een ieder gevoelen en erkennen. Daar komt bij, dat het expresselijk zóó is *gewijzigd* en aangenomen, op voorstel van Prof. LINDEBOOM en mij, omdat alleen dit, naar onze opdracht, mocht en kon, ja noodzakelijk was. Al de deputaten der Chr. Ger. Kerken waren het daarover dan ook eens, en Dr. BAVINCK is voor de door mij gegevene exegese steeds opgekomen.

Toen een verslaggevend lid der Synode, in '93, de thans in *De Heraut* gegevene exegese gaf, en dientengevolge de verontwaardiging groot was, hebben Dr. KUYPER Sr. en Dr. BAVINCK daartegen, zooals reeds gezegd is, getuigd. Eerstgenoemde zeide toen, onder meer, ten aanhooren van honderden en in tegenwoordigheid van Dr. RUTGERS: »Eén zwaluw maakt den zomer niet.»

In de tweede plaats wijs ik er op, dat Dr. RUTGERS thans in *De Heraut* schrijft: »Het moet dus geacht worden, vast te staan, dat er na de kerkelijke vereeniging

op het punt in quaestie geen contract of beding meer bestaat of bestaan kan"; terwijl Dr. KUYPER Sr. op de evengenoemde Synode te Dordrecht insgelijks ten aanhooren van honderden gezegd heeft: »Een *beding* is het nu niet meer, dat was het, toen het nog niet was aanvaard. Thans is het *veel sterker*, omdat het aangenomen is." Daarna reikte Z. H. G., om de agitatie, die er was, en om niet misverstaan te worden, de volgende verklaring over:

Art. 76. „Overmits het door den ondergeteekende gesprokene over de beteekenis van het woord *beding* door drie latere sprekers *anders* is geduid, dan door hem *bedoeld* was, wenscht hij, ter afsnijding van misverstand, zijne meening in deze korte verklaring te verduidelijken.

1. Het is onafscheidelijk van den aard, de natuur en het karakter van elk *beding*, dat er *twee* personen, *twee* partijen, *twee* corporaties of *twee* machten zijn aan te wijzen, tusschen wie dit *beding* geldt.

2. Waar zulke twee personen, partijen, corporaties of machten *niet* aanwezig of *niet* aan te wijzen zijn, kan geen *beding* bestaan.

3. De bepalingen door de Leeuwarder—Haagsche Synode over en weer aan elkaar aangeboden, droegen, zoodra zij aangenomen waren, het karakter van een *beding*, overmits het was een overeenkomst tusschen twee lichamen.

4. Overmits deze overeengekomene bepalingen *bedingen* waren ten einde te komen tot zoodanige vereeniging, waardoor de *twee* lichamen *één* werden, moesten zij, zoodra de twee *één* waren geworden, het karakter van *beding* verliezen.

5. Door dit te loor gaan van het karakter van *beding* is echter de zaak die het geldt niet *verzwakt*, maar *versterkt*.

Vloeien toch twee groepen van kerken ineen, beide met de betuiging, dat de kerken eene eigen inrichting voor de opleiding van Dienaren des Woords moeten hebben, dan zou het alleen bij stuitend bedrog of opzettelijk oneerlijke onderhandeling denkbaar zijn, dat men hetgeen het beding inhield, alsdan niet terugvond als welgefundeerde overtuiging van alle kerken saam."

Een ieder zal mij toestemmen, dat dit veel meer

zegt, dan hetgeen Dr. RUTGERS hierover in de *De Heraut* schrijft.

Maar geeft Dr. RUTGERS dezelfde beteekenis aan de woorden, die ook door hem in *De Heraut* geschreven zijn en hier volgen: »De vereenigde Kerken hebben nu op dit punt eene zedelijke verplichting tegenover elkander en al hare leden, de verplichting n.l. om geen misbruik te maken van de meerderheid, die de voorstanders van de universitaire opleiding na de Vereeniging zonder twijfel zouden hebben, en dus wat de eigen Inrichting betreft, om die in haar wezen te laten, althans zoolang nog een zoo belangrijk deel der Kerken haar wilde handhaven», — zooals ik zeide, geeft Z. H. G. aan deze woorden dezelfde beteekenis, die Dr. KUYPER, gewis, aan zijne woorden te Dordrecht gaf, dan zijn zij en wij het weer tamelijk eens op dit punt. Al de nadruk toch valt dan op die zedelijke verplichting en op het eerlijk rekenen met eene even groote minderheid, als er was in '91 en '92.

't Is dan slechts de vraag: rekende de meerderheid te Arnhem genoegzaam met die zedelijke verplichting en met deze even groote minderheid, toen volgens Dr. BAVINCK de Theol. School zoo achteruitgezet — en ik voeg er aan toe — de minderheid zoo de les gelezen en met de onderhandelingen ter wegneming van hare onmisbare krachten een aanvang gemaakt werd?

Want wij allen, en daarop vestig ik de aandacht, stemmen van harte toe wat Dr. RUTGERS in *De Heraut* voorts in den breede betoogt, n.l., dat alles wat later blijkt met Gods Woord en de daarop gegronde belijdenisschriften te strijden, ontegenzeggelijk moet kunnen herzien worden.

Maar — en daarop verzoek ik vooral te letten — Dr. RUTGERS heeft, na zijn geleerd en breed betoog, met geen enkel woord aangetoond, dat hetgeen is overeengekomen, het hebben n.l. van eene eigene Inrichting der Kerken voor de Opleiding, met Gods Woord of met onze Belijdenis, ja zelfs maar met onze Kerkenorde *in strijd* is.

Om zijn betoog te doen klemmen, had hij dit, meen

ik, moeten doen. Daarop toch komt het juist aan. Want nu blijven trots alles, wat door Z. H. G. geschreven is, de zedelijke verplichtingen ongerept en ongestoord bestaan, en mitsdien hadden de adviseerende en de stemhebbende leden ter Synode dan ook moeten doen wat de Synode van Groningen deed. Of is, zoo vragen wij een ieder met het oog op hetgeen gebeurd is, alles in orde? Is er niets geschiedt, dat in strijd is met de zedelijke verplichtingen, en dat wordt het *niet* weggenomen, kan voortvreten als de kanker?

Kerken Gods moet Gij u niet uitspreken?

Moeten *deze* wateren maar over Gods akker heenloopen?